

# ”DE FÅR MEG TIL Å FØLE AT JEG HØRER TIL BLANT FOLK”



*Krisesentrenes arbeid  
i møte med kvinner utsatt  
for menneskehandelen*

OSLO 2006

# INNHOLD

FORORD	3
SAMMENDRAG	4
1: INNLEDNING	5
BAKGRUNN FOR ROSA-PROSJEKTET	5
FORMÅL, OPPGAVER OG PERSONALRESSURSER I ROSA-PROSJEKTET	5
FORMÅL, PROBLEMSTILLINGER OG METODE I UNDERSØKELSEN	5
2: OPPHOLD OG RETUR	7
OPPHOLDSSTATUS OG RETTIGHETER	7
ASYLSØKERPROSESSEN	7
RISIKO FOR AVSLAG	7
RETUR	8
3: JURIDISK BISTAND OG ANMELDELSE	10
BISTANDSADVOKAT	10
ANMELDELSE, ETTERFORSKNING OG HENLEGGELSE	10
4: HELSE	12
RETTIGHETER, HELSEPROBLEMER OG BEHOV FOR HELSETJENESTER	12
TILGANG TIL HELSETJENESTER	12
5: ØKONOMI	14
ORDNINGER OG RUTINER FOR LIVSOPPHOLD	14
ØKONOMISKE FORSKJELLER	15
6: SIKKERHET	16
BEHOV FOR BESKYTTELSE	16
SIKKERHETSARBEID I MØTE MED MENNESKEHANDEL	16
7: KRISESENTER SOM HJELPETILTAK	18
INDIVIDUELL OPPFØLGING	18
KVINNER MED ERFARING FRA PROSTITUSJON SOM MÅLGRUPPE	18
LANG BOTID	19
MANGLENDE INNHOLD I HVERDAGEN	19
SOSIALT NETTVERK	20
8: ROSA-PROSJEKTETS VEILEDNING AV KRISESENTRENE	21
FORBEREDELSE OG VEILEDNING UNDERVEIS	21
KRISESENTRENES VURDERINGER	21
VEILEDNING, KOMMUNIKASJON OG FAGUTVIKLING	22
9: KONKLUSJON	25
KRISESENTRENES ERFARING OG KOMPETANSE	25
NYE UTFORDRINGER I KRISESENTRENES ARBEID	25
UTFORDRINGER FOR ROSA-PROSJEKTET	26
EN "HELHETLIG BISTANDS- OG BESKYTTELSKJEDE" OVERFOR OFRE FOR MENNESKEHANDEL	26
RETTIGHETER SOM UTSATT FOR MENNESKEHANDEL	26
BEHOV FOR ANNET BOTILBUD ETTER AKUTTFASEN	27
RETURARBEID	27
KILDER	28
VEDLEGG	30

# FORORD

Menneskehandel er en relativt ny problemstilling for hjelpeapparatet i Norge. ROSA - prosjektet ble opprettet 1. januar 2005 med midler fra Justis- og politidepartementet. Formålet var å koordinere bistand og beskyttelse til kvinner utsatt for menneskehandel. Bokstavene står for Reetablering, Oppholdssteder, Sikkerhet og Assistanse, og beskriver hvilken type hjelp som kvinnene tilbys. 32 kvinner har tatt i mot hjelp gjennom ROSA prosjektet siden oppstart, og dette er en kraftig indikasjon på at det er behov for et slikt hjelpetilbud i Norge.

Krisesentrene har lang erfaring i å beskytte og bistå voldsutsatte kvinner i en fase som oftest oppleves som utrygg og uoversiktlig. Å gi kvinnene utsatt for menneskehandel bistand og veiledning gir noen nye utfordringer da norske krisesentre møter den negative siden av globalisering. Krenkelsene kvinnene er utsatt for er ikke nye. Utfordringene ligger i å bistå kvinner utsatt for organisert kriminalitet, global fattigdom og å gi bistand i forhold til hennes usikre status som asylsøker.

De komplekse problemstillingene rundt kvinner utsatt for menneskehandel er bakgrunnen for at Krisesentersekretariatet så et behov for å kartlegge kvinnes opplevelse av hjelpen i Norge, og hvordan ansatte på krisesentrene opplever sin rolle som hjelpere med disse nye utfordringene.

Rapporten viser at kvinnene fremhever praktisk og emosjonell omsorg fra ansatte som det absolutt mest positive ved oppholdet. Samtidig etterlyser både kvinnene og hjelperne tryggheten og effektiviteten som formaliserte rettigheter gir. Dette er tilbagemeldinger som tyder på at "*bistands- og beskyttelseskjeden*" går i riktig retning, men at den fortsatt ikke er å regne som "*helhetlig*". Arbeidet med å hjelpe kvinner utsatt for menneskehandel, både nasjonalt og internasjonalt, gir hjelpeapparatet erfaringer men også nye utfordringer. Dette er utfordringer som over tid bør få betydning for den politiske utformingen av hjelpetiltakene.

En stor takk til sosialantropolog Elin Skogøy som på oppdrag av Krisesentersekretariatet har utarbeidet rapporten.

Krisesentersekretariatet vil rette en spesiell takk til kvinnene som har delt sine opplevelser. Vi vil også takke alle hjelperne som har bidratt med å fortelle om sine erfaringer. Uten kvinnene og hjelpernes informasjon hadde ikke evalueringen latt seg gjennomføre.

Rapporten er støttet med midler fra Sosial- og helsedirektoratet og Justis- og politidepartementet.

Oslo 30. august 2006

*Tove Smaadahl*  
daglig leder

# SAMMENDRAG

Menneskehandel er en relativt ny problemstilling for hjelpeapparatet i Norge. Gjennom ROSA - prosjektet har krisesentrene fått en aktiv rolle i å bistå kvinner utsatt for menneskehandel. Fokuset for denne undersøkelsen er hvordan kvinnene selv vurderer bistanden de har fått ved oppholdet på et krisesenter, og hvilke utfordringer ansatte ved sentrene møter i oppfølgingen av kvinnene.

Tittelen på undersøkelsen – *"De får meg til å føle at jeg hører til blant folk"* – er valgt fordi den viser til et viktig aspekt i dette arbeidet. En typisk reaksjon etter å ha vært utsatt for krenkelser og overgrep er følelsen av å være fremmedgjort, følelsen av å være satt utenfor det menneskelige fellesskap man før var en del av.<sup>1</sup> Denne kvinnens utsagn viser at hun har fått tilbake den grunnleggende troen på at hun er et menneske som alle andre, og at hun har en rettmessig plass i fellesskapet med andre. En bedre attest kan krisesentrenes medarbeidere knapt få.

Undersøkelsen viser at krisesentrenes erfaring og kompetanse når det gjelder bistand overfor voldsutsatte kvinner, er en uvurderlig ressurs i arbeidet. Dette gjelder særlig omsorg og oppfølging overfor kvinner i krise. Arbeidet består i å systematisk kartlegge kvinnens situasjon og hjelpebehov, sikkerhet og beskyttelse, og hjelp til å etablere kontakt med nødvendige instanser i hjelpeapparatet. Kvinnene benytter også oppholdet til å bygge opp viktig sosialt nettverk blant kvinner uten erfaring fra prostitusjon. Dette er blant de elementene kvinnene framhever som positivt ved oppholdet på krisesentrene.

Undersøkelsen viser også at krisesentrene står overfor noen nye utfordringer i sitt arbeid. Dette berører særlig kvinnenes status som asylsøkere, rettigheter og erfaringer fra prostitusjon og organisert kriminalitet i menneskehandelen. Risikoen for avslag på søknad om opphold, og forberedelse på retur må på et tidlig tidspunkt integreres i hjelperens arbeid. Dette viser behovet for systematisk fagutvikling og

kompetanseheving, slik det ligger nedfelt i prosjektets målsetting

Erfaringene fra ROSA - prosjektet peker videre på nødvendige tiltak for at bistanden overfor ofre for menneskehandel skal utgjøre en *"helhetlig bistands- og beskyttelseskjede"*,<sup>2</sup> slik det er tenkt. Formaliserte rettigheter til nødvendige helsetjenester, nødvendig økonomisk støtte til livsopphold, bistandsadvokat og norskopplæring eller andre kvalifiseringstiltak representerer en nødvendig basis. Andre botilbud for målgruppen, etter et akutt opphold ved krisesenter, er også viktig. I tillegg er det nødvendig med kunnskap om, og kontakt med, relevante hjelpetilbud i land kvinner returneres til ved avslag på asylsøknad. Krenkelsen kvinnene har opplevd er velorganisert over landegrensene. Sett i lys av dette, burde mulighetene for å arbeide frem et velorganisert hjelpeapparat for kvinner utsatt for menneskehandel på kryss av landegrensene være en realitet i nær fremtid.

<sup>1</sup> Herman 1995, s. 69

<sup>2</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10

# 1: INNLEDNING

## Bakgrunn for ROSA-prosjektet

Slaveriet skifter stadig ansikt, og i vår tid gjenkjenner vi fenomenet innen menneskehandel. En globalisert økonomi skaper større nærhet mellom tilbud og etterspørsel etter billigst mulig arbeidskraft.<sup>3</sup> Handel med mennesker avdekket i Norge er hovedsaklig utnyttelse av kvinner i prostitusjon.<sup>4</sup> Derfor ble *"Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn 2003 – 2005"* lansert, etterfulgt av *"Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2005 – 2008"*.

Handlingsplanen legger FN's definisjon av menneskehandel til grunn, fra protokollen for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, kalt Palermo-protokollen.<sup>5</sup> Menneskehandel har tre hovedelementer: utnyttelse, tvang/forledelse og forflytning. Hvilket valg eller samtykke kvinnen har gitt på forhånd er uten betydning, dersom "forledelse, misbruk av sårbar situasjon eller tvang er brukt" og kvinnen ikke kan "slutte når hun vil, ikke selv kan bestemme hvor, hvordan og hvor ofte hun skal selge seksuelle tjenester".<sup>6</sup> Palermo-protokollen ble gjort gjeldende i Norge i 2003, og straffeloven ble samtidig endret for å inkludere handel med mennesker.<sup>7</sup>

Palermo-protokollen fokuserer også på statenes plikt til å yte bistand og beskyttelse til ofre for menneskehandel, – og særlig til å sørge for:

- a) "hensiktsmessig husvære
- b) rådgivning og opplysning, særlig om deres juridiske rettigheter, på et språk som ofrene for handel med mennesker kan forstå,
- c) medisinsk, psykologisk og materiell bistand, og
- d) muligheter for sysselsetting, utdanning og opplæring"

På denne bakgrunnen ble ROSA-prosjektet opprettet 1. januar 2005, finansiert av Justisdepartementet og lokalisert ved Krisesentersekretariatet. Prosjektets formål refererer til tiltak 11 i handlingsplanen: *"Gi tilbud om trygge bosteder med tilpasset oppfølging for kvinner utsatt for menneskehandel."*<sup>9</sup> I praksis innebærer dette tilbud om opphold på et krisesenter.

## Formål, oppgaver og personalressurser i ROSA-prosjektet

Prosjektets navn – ROSA – viser til innholdet i bistanden: Reetablering, Oppholdssteder, Sikkerhet og Assistanse. I Krisesentersekretariatets søknad er målsettingen for prosjektet å *"gi hjelp og bistand til ofre for menneskehandel"* og bidra til *"kompetanseheving og fagutvikling for krisesentrene"*.<sup>10</sup> I tilsagnsbrevet fra Justisdepartementet defineres formålet som *"å sikre trygge oppholdssteder med veiledning, informasjon og reetableringstiltak til ofre for menneskehandel"*, samt å *"utvikle standarder for trygge oppholdssteder og oppfølging"*. De av prosjektets oppgaver som er relevant for denne undersøkelsen, blir konkretisert slik:

- *"koordinere et landsdekkende tilbud om trygge oppholdssteder og reetablering til ofre for menneskehandel"*
- *"veilede representanter for trygge oppholdssteder i deres arbeid for å følge opp ofre for menneskehandel"*
- *"ferdigstille et veiledningshefte, samt organisere relevante kurs og seminarer for representanter for trygge oppholdssteder"*<sup>11</sup>

Av personalressurser har prosjektet prosjektkoordinator i full stilling, og fra 1. mai 2006 i tillegg informasjonsansvarlig i 60 % stilling.

## Formål, problemstillinger og metode i undersøkelsen

Etter ca. halvannet års drift av ROSA-prosjektet har 27 kvinner<sup>12</sup> fått bistand, i tillegg til henvendelser vedrørende ca. 100 kvinner. Det er gjort mange nyttige erfaringer som man ønsket å systematisere. Formålet med denne studien er avgrenset til å dokumentere kvinnenes vurdering av bistanden de får ved krisesentrene, samt hvilke utfordringer ansatte ved sentrene møter i arbeidet med denne målgruppen. Ved å fokusere på dette allerede nå, kan det gi viktige innspill til arbeidet i den resterende prosjektperioden.

De viktigste problemstillingene i undersøkelsen er: Hvilke hjelpebehov mener kvinnene at de har? Mener kvinnene at de

<sup>3</sup> Melbye 2005, s. 13, <sup>4</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 3, <sup>5</sup> FN's "Protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, som supplerer de forente nasjoners konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet", FN 2000, <sup>6</sup> Artikkel 3 a og b, <sup>7</sup> Straffelovens § 224, <sup>8</sup> Artikkel 6, <sup>9</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 12, <sup>10</sup> Prosjektsøknad: Koordinering av krisesentrenes bistand til ofre for menneskehandel, s. 2, <sup>11</sup> Tilsagnsbrev – Driftsmidler for ROSA-prosjektet for 2006, Justis- og Politidepartementet 26.01.06, <sup>12</sup> Pr. 30.06.06. Når ikke annet er presisert, betyr "kvinner" i denne rapporten kvinner som får bistand fra ROSA-prosjektet

har fått god informasjon og oppfølging til å kunne benytte seg av aktuelle rettigheter og hjelpetiltak? Mener kvinnene at krisesenter er et passende botilbud i denne perioden? Opplever kvinnene at krisesentrene gir tilstrekkelig trygghet? Opplever de at deres erfaring fra prostitusjon har betydning for forholdet til ansatte eller andre brukere ved sentrene? Hvordan vurderer de ansatte kvinnenes hjelpebehov? Hvordan opplever de ansatte at sentrenes rutiner innen oppfølging fungerer overfor denne målgruppen? Hvordan opplever de veiledningen fra ROSA-prosjektet?

Datamaterialet er informasjon samlet inn gjennom 21 intervjuer,<sup>13</sup> i tillegg til skriftlig dokumentasjon fra prosjektets drift.<sup>14</sup> Sju brukere er intervjuet. Det er gjort ni intervjuer med ansatte fra åtte (av ti) krisesentre som har gitt botilbud til kvinner i ROSA-prosjektet.<sup>15</sup> To bistandsadvokater er intervjuet, og det er gjort tre intervjuer med prosjekt-koordinator.

Samtale med personer utsatt for menneskehandel innebærer metodiske og etiske utfordringer. Voldserfaringer er tabuisert og kan skade evnen til tillit til andre.<sup>16</sup> Å fortelle "historien" til stadig nye hjelpeinstanser eller forskere er en belastning. Med erfaring fra prostitusjon og menneskehandel – stigmatisert og kriminell virksomhet – var det grunn til å regne med ekstra tilbakeholdenhet.<sup>17</sup> Både i rekruttering og i intervjuet ble det understreket at fokuset i undersøkelsen er bistanden kvinnene har fått, og ikke "historien" bak. Taushetsplikt og anonymitet ble nøye forklart. Siden kvinnene allerede hadde brutt med sitt miljø, var det ikke nødvendig med spesielle hensyn til sikkerhet.<sup>18</sup> Datatilsynet oppgav på forespørsel at undersøkelsen ikke krever tillatelse utover vanlige rutiner for oppbevaring av personopplysninger.

Kvinnene i prosjektet ble rekruttert ved at ansatte spurte dem. Intervjuene foregikk i ett tilfelle hjemme hos kvinnen, ellers krisesenteret hvor vedkommende hadde opphold. Dette medførte at man i stor grad kunne "flyte på tilliten" kvinnene har opparbeidet til senteret og de ansatte. Å

bli inkludert i en slik "sone" av tillit, gjør det samtidig nødvendig å spørre om det innskrenket brukernes rom for å uttrykke seg kritisk overfor hjelpen de mottar og vil være avhengig av også i etterkant. Det er vanskelig å svare på hvordan slike hensyn påvirket brukerne. Mange forespurte ønsket ikke å delta, særlig grunnet belastningene med å utlevere sine liv på denne måten. Uten tilknytning til sentrene ville det sannsynligvis vært umulig å rekruttere informanter blant brukerne.

Intervjuene med brukere, med unntak av ett, ble gjort på engelsk. Kvinnene behersket språket tilstrekkelig til å kommunisere. Ett intervju ble gjennomført på kvinnens morsmål, med kvinnelig tolk. Kvinnenes utsagn er i rapporten oversatt til norsk.

Datamaterialet er analysert etter prinsipper innen kvalitativ metode. Resultatene er i tillegg sammenlignet med dokumentasjon av krisesentrenes arbeid,<sup>19</sup> samt studier av andre hjelpetiltak for samme målgruppe.<sup>20</sup> Egne erfaringer fra krisesenterarbeid, særlig fra samtaler med voldsutsatte og utvikling av et hjelpetilbud med minoritetskvinner som målgruppe, har også vært til stor nytte. Dataene i rapporten er anonymisert blant annet ved at navn er fiktive. I noen tilfeller er gjenkjennbare opplysninger, som i sammenhengen er uvesentlige for saken, endret.

<sup>13</sup> Intervjuguidene – en for ansatte og en for brukerne – utgjør vedlegg 1 og 2, <sup>14</sup> Se referanselisten, <sup>15</sup> Ved to intervjuer av ansatte deltok flere enn en person, og en ansatt er intervjuet to ganger. <sup>16</sup> NOU 2003:31 "Retten til et liv uten vold", s. 13; Berntsen 2005; van der Weele 2005, <sup>17</sup> "Veileder – Etikk og sikkerhet i samtale med kvinner utsatt for menneskehandel". <sup>18</sup> "Veileder – Etikk og sikkerhet i samtale med kvinner utsatt for menneskehandel". <sup>19</sup> Jonassen 1989; Jonassen og Eidheim 2001; Jonassen og Stefansen 2003; Hernes, Langberg, og Smaadahl, 2002, Berntsen 2005; Nilsen og Prøis 2002; Paul 1998, van der Weele 2005; Skogøy 2003, <sup>20</sup> Bjerkan (red.) 2005; Brunovskis og Tyldum 2004

## 2: OPPHOLD OG RETUR

### Oppholdsstatus og rettigheter

27 kvinner har til nå fått bistand gjennom ROSA-prosjektet. Ved inntak i prosjektet hadde fem av dem ulovlig opphold i Norge, 16 var asylsøkere, tre var EØS-borgere og en har vi ikke informasjon om. Per. 30.06.06 har fire kvinner fått innvilget opphold i Norge, åtte har søknad til behandling hos Utlendingedirektoratet (UDI) eller Utlendingenemnda (UNE), fem har reist fra landet frivillig, to er blitt returnert etter endelig avslag, og to venter på retur. For fem kvinner har prosjektet ikke informasjon om oppholdsstatus nå.<sup>21</sup> Ofre for menneskehandel uten lovlig opphold i Norge kan søke om en refleksjonsperiode på 45 dager.<sup>22</sup> Refleksjonsperioden innebærer at en effektuering av en utvisning eller bortvisning fra landet utsettes. Refleksjonsperioden skal gi kvinnen mulighet til å områ seg og vurdere en anmeldelse av utnyttelsesforholdet. Vilkårene er at kvinnen har til hensikt å bryte med miljøet og er villig til å motta hjelp og informasjon. I skrivende stund er et forslag om å utvide refleksjonsperioden til tre måneder ute til høring.

Norge deltar i Dublin-samarbeidet – et samarbeid mellom Schengenlandene – som innebærer at en asylsøknad kun skal behandles i det landet hvor det først er søkt om asyl. Noen av kvinnene har tidligere søkt asyl i land som deltar i Dublin-samarbeidet.

### Asylsøkerprosessen

De aller fleste kvinnene i ROSA-prosjektet ønsker å bli i Norge og har derfor søkt om asyl. Dette står i kontrast til handlingsplanens beskrivelse hvor det heter at *"de fleste ofre for menneskehandel ønsker å reise hjem"*.<sup>23</sup> Noen av kvinnene understreker at bare i Norge kan de føle seg trygge.<sup>24</sup> Andre sier at familiens forventninger og avhengighet av deres økonomiske bidrag gjør det umulig for dem å dra hjem, problemstillinger som er grundig dokumentert også i andre studier.<sup>25</sup> Frykt for avslag på søknaden medfører i denne situasjonen store psykiske belastninger. To kvinner har forsvunnet fra krisesenter etter å ha mottatt avslag, og en har prøvd å ta sitt liv.

Kvinner i prostitusjon uten lovlig opphold

går i noen tilfeller inn i kjærestereelasjoner til norske menn, i håp om at det skal ende med ekteskap og opphold i Norge gjennom familiegjennforening.<sup>26</sup> Vi vet at i alle fall fire kvinner i prosjektet har opplevd mishandling i slike forhold. Kvinnene forteller at de har fått god informasjon om lang saksbehandlingstid på asylsøknaden. Noen sentre gir lite informasjon utover dette, begrunnet med at det er bistandsadvokatens jobb: *"Vi er ikke jurister"* eller *"Vi vil ikke feilinformere"*. Kvinnene gir uttrykk for at de ønsker mer informasjon om utlendingeforvaltningen og asylsøkerprosessen: *"Jeg ville gjerne vite mer, men jeg ville ikke spørre"* eller: *"De hjelper meg så mye allerede. Jeg kan ikke spørre om det, også"*. Ved noen sentre blir det lagt vekt på å gi slik informasjon, en ansatt sier: *"Det er viktig for dem å vite. Det fratrar dem mye frykt"*. En kvinne med botilbud på nettopp dette senteret, forteller:

*"Når jeg spurte, så sa de at det tar tid og at jeg må vente. "Inga" (ansatt) fortalte om systemet i Norge. Det var bra. Jeg ble mer tålmodig og kunne slappe av. Jeg visste at det ville ta lang tid."*

Kvinnenes frykt for avslag på søknad om asyl i Norge fordrer gode rutiner for informasjon om utlendingeforvaltningen og asylsøkerprosessen i krisesentrenes oppfølging. De ønsker mer kunnskap om dette, men finner det vanskelig å spørre. Vi ser at slik informasjon kan virke angst-dempende. En god arbeidsfordeling kan for eksempel være at ansatte står for den generelle informasjonen, mens det konkrete knyttet til kvinnens individuelle søknad overlates til bistandsadvokaten.

### Risiko for avslag

Fire kvinner i ROSA-prosjektet har til nå fått endelig avslag på søknad om asyl i Norge. Det er ulik praksis for hvordan ansatte forholder seg til risikoen for avslag, og det er ikke tatt opp i ROSA-prosjektets veiledning av sentrene. Ved noen sentre har dette i liten grad blitt tematisert i samtaler. Avslag synes å ha kommet som en overraskelse for enkelte ansatte: de har regnet med at når kvinnene først fikk hjelp, så inkluderte det opphold i Norge. Flere ansatte bruker innvilget asyl og *"håp"* synonymt. En sier: *"Her kan vi*

<sup>21</sup> To av disse har forsvunnet fra krisesenter, tre er overført til mottak, <sup>22</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 8

<sup>23</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 12. <sup>24</sup> Dette er nærmere drøftet nedenfor i kapittel 6, <sup>25</sup> Se nedenfor kapittel 6 om sikkerhet, og Brunovskis og Tyldum 2004, s. 36; Bjerkan (red.) 2005, s. 150; Rapport fra JURKS studietur til Torino, Italia, juni 2005, 16.06.05; Skogseth 2006, s. 16 og 34, <sup>26</sup> Politioverbetjent Øyvind Nordhagen på FAFO-seminar 27.06.06

*ikke selge noe håp. Hva skal vi gjøre når vi ikke kan det? (...) Gjør vi dem bare en bjørnetjeneste hvis de likevel må reise tilbake?"* Ved andre sentre er risikoen for avslag integrert i arbeidet. Ansatte sier for eksempel:

*"Det er viktig å prate veldig mye med kvinnene om begge alternativer, også det å bli sendt ut. Vi kan ikke love henne å få bli i Norge, og det må inn i samtalene så fort som mulig."*

*"Det å ikke kunne gi et håp, det gjør det til tunge samtaler. Jenta prøver å holde motet oppe, og jeg vet at det ikke er håp. Du kan selvsagt håpe, men vi må samtidig også være realistiske."*

Kvinnene selv ønsker i mange tilfeller ikke å forholde seg til risikoen for avslag. En forteller indignert om hvordan en ansatt prøvde å ta opp dette. Vi vet ikke hvilken intensjon vedkommende hadde, men kvinnen selv tolket det utvilsomt slik at den ansatte ikke ønsket at hun skulle få innvilget opphold. Under intervjuene har dette temaet vakt reaksjoner som uro, gråt eller psykisk tilbaketrekking. En ansatt forteller at kvinnene ser på et avslag som å bli *"dømt til å dra tilbake til de har rømt fra"*.

Risikoen for avslag på søknaden om asyl stiller de ansatte overfor krevende og til dels nye utfordringer i arbeidet. Nedenfor vil vi peke på noen mulige årsaker til dette.

Størsteparten av kvinnene i prosjektet anser videre opphold i Norge som den eneste løsning på situasjonen de er i, og noen viser motvilje mot å forholde seg til risikoen for avslag. I krisesentrenes arbeid ligger hovedfokuset på hva brukeren regner som sine individuelle hjelpebehov. Det tilstrebes i størst mulig grad at kvinnen skal ha kontroll og selvbestemmelse over arbeidet med sin egen sak.<sup>27</sup> En mulig sideeffekt av denne tilnærmingen kan være at ansatte har mindre erfaring i å ta opp temaer som kvinnen selv ikke ønsker å forholde seg til i samtalene. I arbeid med voldsutsatte utgjør selve relasjonen mellom den utsatte og hjelperen en *"bærebjelke"* i arbeidet.<sup>28</sup> Å ta opp temaer som kan utløse negative reaksjoner hos kvinnen, medfører en risiko for at relasjonen kan bli skade-

lidende. De ansatte står derfor overfor vanskelige avveininger i arbeidet. Endelig avslag på søknad om asyl og retur er en problemstilling hvor sentrene synes å ha lite erfaring. Frykt for avslag på søknad om opphold er ikke noe nytt i sentrenes arbeid, særlig i arbeidet med minoritetskvinner med opphold i Norge knyttet til samliv.<sup>29</sup> Noen sentre har også asylsøkere som brukere.<sup>30</sup> Men i den grad krisesentrene har erfaring med endelig avslag og retur, synes det å dreie seg om rent unntaksvis tilfeller. Risiko for avslag medfører også belastninger for de ansatte. Lang botid for kvinnene i ROSA-prosjektet kan medvirke til at relasjonen mellom kvinnen og de ansatte blir spesielt nær. Å regne innvilget asyl som kvinnens eneste *"håp"*, stiller de ansatte overfor en opplevelse av håpløshet og avmakt. Mistanken om at arbeidet egentlig er en *"bjørnetjeneste"* overfor kvinnene, kan utløse en opplevelse av mangel på mening i arbeidet. Siden endelig avslag og retur synes å bli en realitet for noen av kvinnene i prosjektet, bør dette være en del av sentrenes oppfølgingsarbeid helt fra starten. Målet for oppfølgingen av kvinnene – som overfor sentrenes brukere for øvrig – må være at deres *"håp"* i størst mulig grad knyttes til de mulighetene som realistisk sett finnes. Når disse utfordringene til dels er nye i krisesentrenes arbeid, kan det være nødvendig med et større fokus på dette i prosjektets veiledning overfor de ansatte. Dette gjelder særlig å ta opp vanskelige temaer i samtalene, selv om det kan være en belastning både for kvinnen, den ansatte selv, og for relasjonene dem imellom.

### Retur

To kvinner i ROSA-prosjektet er til nå som *"dublinere"* returnert til førsteland. Noen ansatte forteller hvordan denne muligheten blir tematisert underveis i samtalene med kvinnene: *"Vi må spørre kvinnen om hva hvis hun blir sendt ut, hvilke muligheter ser hun for seg da?"* eller: *"Hva gjør vi hvis du må tilbake? Vi må også si at sånn kan skje, og hvordan kan vi løse det da?"* Kvinnens egen kunnskap spiller en viktig rolle i kartleggingen av hvilken lokalkunnskap, nettverk og muligheter ellers hun kan benytte seg av. Ved den første returen ble det søkt

<sup>27</sup> Jonassen 1989, s. 72; Haaland 1995, ref. i Jonassen og Eidheim 2001, s. 162, <sup>28</sup> Juklestad (2000), ref. i NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold, s. 76,

<sup>29</sup> Se f. eks. Nilsen og Prøis 2002, Skogøy 2003, s. 24 og van der Weele 2004, s. 29, <sup>30</sup> Jonassen 2005, s. 38; Lien og Nørgaard 2006, s. 19



Sosial- og helsedirektoratet om midler til å følge den aktuelle kvinnen, i tillegg til å kartlegge hvilke muligheter for bistand som finnes på stedet. En ansatt beskriver forberedelsene overfor kvinnen slik:

*"Vi har prata mye med henne om det, for å gi mental forberedelse. Det har vært veldig viktig. Det har også vært mye arbeid å få på plass det praktiske: Hvem som skal være med, hvem som møter oss på stedet, og hvordan vi skal få kontakt med organisasjoner i Italia. Vi har prøvd å gi henne plass i forberedelsene, sånn at hun føler hun har litt kontroll på det som skal skje."*

I sitt vedtak om at kvinnen skal returneres til førsteland, sier UNE at Italia har tiltrådt EU-direktivet om at asylsøkere "skal sikres sted å bo og motta nødvendige helsetjenester" og at nemnda forutsetter at kvinnen får "tilbud om adekvat oppfølging".<sup>31</sup> Erfaringene fra returen kan beskrives slik:

*Kvinnens bistandsadvokat og en representant fra krisesenteret reiste på forhånd og møtte kvinnen i Roma. På flyplassen ble kvinnen holdt igjen av politiet, og ble sluppet først neste dag. Politiet fortalte at kvinnen må henvende seg i byen hvor hun tidligere hadde opphold, ca. 4 timers togreise unna, hun kunne ikke få noen hjelp i Roma. Kvinnen stod på flyplassen med 20 Euro. Ledsagerne reiste neste dag sammen med henne til den aktuelle byen. Her ble de fortalt at kvinnen ved assistanse av bistandsadvokat måtte søke om opphold i Italia, og at det var nødvendig å betale advokaten et beløp på ca. kr. 2 500,-. Det var uklart om dette beløpet var en vanlig egenandel eller et forsøk på korrupsjon. Kvinnen hadde ikke mulighet til dette, og ble i ettertid boende hos en venninne.*

Handlingsplanen forutsetter at hjelpetiltakene overfor ofre for menneskehandel skal utgjøre en "helhetlig bistands- og beskyttelseskjede".<sup>32</sup> Vi ser at endelig avslag og retur i praksis blir et kritisk punkt i denne kjeden. Kvinnene opplever retur som å bli "dømt" til å gå tilbake til prostitusjon og utnyttelse. Selv med assistanse fra norske hjelpere synes det vanskelig å komme inn i hjelpetiltak på

returstedet. En studie av lignende hjelpetiltak i Serbia understreker at kvinnene så tidlig som mulig trenger konkret informasjon om hjelpetiltak på returstedet, og at det er behov for bedre kontakt med disse.<sup>33</sup> Varierende kvalitet ved tiltakene peker på behovet for å kartlegge innholdet i tilbudene.<sup>34</sup> Det er derfor nødvendig å kartlegge relevante hjelpetiltak på aktuelle retursteder, og å utvikle og etablere rutiner for samarbeid med disse. Slike tiltak ligger imidlertid utenfor ROSA-prosjektets mandat, samtidig som de synes avgjørende for at kvinnene skal se det som en realistisk mulighet å etablere et liv uten prostitusjon og utnyttelse ved retur.

Erfaringene fra returen til Italia viser dessuten at det er all grunn til å stille spørsmål ved premisene UNE legger til grunn for å returnere kvinnen: er situasjonen kvinnen møtte i Italia innenfor det norske myndigheter regner som et "tilbud om adekvat oppfølging"? I tiden framover er det derfor viktig å kartlegge og dokumentere hvorvidt premisene UNE legger til grunn for slike vedtak i realiteten samsvarer med den virkeligheten kvinnene møter ved retur. Å integrere risiko for avslag og retur i arbeidet er viktig også av hensyn til de ansatte. Arbeid med voldsutsatte er generelt krevende.<sup>35</sup> Vi har sett hvordan oppfølgingen av kvinnene på dette området medfører vanskelige utfordringer. Noen av hjelperne som er intervjuet kobler sykefravær blant ansatte til belastningene knyttet til arbeidet med ROSA-prosjektet. Når "håp" knyttes til innvilget opphold i Norge, er veien kort til å oppfatte arbeidsinnsatsen som forgjeves og uten mening hvis kvinnen ikke innvilges opphold. Manglende opplevelse av mening i arbeidet regnes ofte som en vesentlig årsak til helseproblemer og utbrenthet i arbeidslivet.<sup>36</sup> Når risikoen for avslag og konkrete returforberedelser integreres i arbeidet, blir nedlagt arbeidsinnsats ikke forgjeves selv om kvinnen blir returnert. Det har tvert imot spilt en viktig rolle i å gjøre kvinnen best mulig rustet overfor situasjonen hun møter på returstedet. Å integrere disse temaene i arbeidet kan motvirke følelsen av avmakt og bidra til å skape mening i arbeidet for de ansatte, og på denne måten redusere belastningene.

<sup>31</sup> Kvinnen har løst sin bistandsadvokat fra taushetsplikten på dette vedtaket. <sup>32</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10

<sup>33</sup> Bjerkkan (red.) 2005, s. 139 og 159. <sup>34</sup> Brunovskis og Tyldum 2004, s. 102 ff; Bjerkkan (red.) 2005, s. 32 ff. <sup>35</sup> NOU 2003:31 "Retten til et liv uten vold", s. 75f

<sup>36</sup> Roness 2004

### 3: JURIDISK BISTAND OG ANMELDELSE

#### Bistandsadvokat

Å være utsatt for menneskehandel gir ikke rett til bistandsadvokat. Dette er imidlertid foreslått i en nylig avgitt offentlig utredning som nå er ute til høring.<sup>37</sup> Noen kvinner i ROSA-prosjektet har rett til bistandsadvokat hvis de har vært utsatt for voldtekt eller seksuallovbrudd hvor det er grunn til å tro at kvinnen får betydelig skade på legeme og helbred, og hvis saken anmeldes.<sup>38</sup> Kvinner utsatt for mishandling, trusler og tvang fra menn som kjøper sex og halliker har rett til fri rettshjelp i forbindelse med anmeldelse og politiavhør.<sup>39</sup> Asylsøkere har rett til advokat ved anke på avslag på søknaden.

Alle kvinnene i prosjektet som ikke ønsket umiddelbar retur, har sammen med sin bistandsadvokat blitt henvist til ROSA av offentlige instanser eller organisasjoner. Advokatene forteller om arbeidskrevende saker, særlig på grunn av uklarhet med hensyn til rettigheter og kvinnenes sikkerhet i etterkant av en anmeldelse. De forteller også om høyst ulik praksis for hvor mange timers arbeid det innvilges dekning for. I en konkret sak hvor det var jobbet 55 timer, ble det innvilget betaling for fem. I en eventuell ny ordning med bistandsadvokat er det derfor viktig å sikre advokatene tilstrekkelig rom for å gjøre en tilfredsstillende jobb.

Krisesentrenes rutiner for brukernes kontakt med bistandsadvokat er å formidle beskjeder hvis kvinnen ikke har direkte kontakt selv, og å delta på møter med advokaten hvis kvinnen vil. Samme praksis benyttes overfor kvinnene i ROSA-prosjektet, og de er tilfredse med denne bistanden.

#### Anmeldelse, etterforskning og henleggelse

De aller fleste kvinnene i prosjektet har valgt å anmelde menneskehandelforholdet til politiet. De ble fulgt til politiet av ansatte og som oftest bistandsadvokaten. Kvinnene forteller at forberedelsene til anmeldelse for det meste dreide seg om hvorvidt forholdene skulle anmeldes. En bistandsadvokat ble oppnevnt av retten etter kvinnens anmeldelse, hvor hun ble assistert av ansatte. En annen forteller at hun vanligvis har mange klientsamtaler i forkant av

anmeldelse: *"De må vite hva de går inn på, hva slags sikkerhet og beskyttelse de kan få, særlig om det er mulig å beskytte deres familie i hjemlandet".* Når det gjelder forholdene som anmeldes, sier hun: *"Jeg må vite historien på forhånd, men bare en grovkisse, ikke alle detaljer. Det er belastende å fortelle det så mange ganger, så det prøver jeg å unngå."* En ansatt understreker behovet for grundig forberedelse før en anmeldelse, idet hun sier:

*Det er nødvendig med mer tid før vi går til politiet. (...) Det er viktig å forberede. Hvis ikke får vi bare en liten del av overflaten på historien. (...) I forkant er det viktig at kvinnen prater mye med en ansatt, og at kvinnen selv eller den ansatte skriver det ned. Så rydder vi i historien, slik at det kommer i riktig rekkefølge. Så går vi igjen og igjen. Det er viktig at de forteller det samme til politiet og til UDI, på grunn av troverdighet. Det er ting det er vanskelig å prate om, særlig med menn man ikke kjenner. De trenger å vite at det lønner seg å fortelle sannheten. De er blitt fortalt fra mange hold hva de bør si, fra bakmenn og fra andre kvinner, og det går mye rykter. Mange har i utgangspunktet ingen tiltro til politiet og har kanskje også erfaringer med korrupt politi. Det er også viktig å forberede dem på at de blir spurt om de samme tingene på ulike måter mange ganger. Det er sånn det er. En kvinne ble sint og sa at det har jeg jo sagt allerede! Nå skal du bare svare på spørsmålene mine, bjeffet den kvinnelige politibetjenten tilbake. Vi må ikke gå til politiet først. Kvinnen må få roe seg ned og tenke seg om. Vi må bruke mye tid før anmeldelse. Det er viktig å få hele historien og i sammenheng.*

Hvor grundig ansatte eller bistandsadvokaten går gjennom selve historien med kvinnen i forkant av en anmeldelse, medfører vanskelige avveininger. På den ene siden kan det å gå gjennom konkrete hendelser og overgrep på forhånd, styrke kvinnens troverdighet overfor politiet. Å fortelle om overgrepene til en ansatt kvinnen har tillit til, kan også være en begynnende bearbeidelse for henne. På den andre siden kan det framkalle psykiske reaksjoner som utgjør en stor belastning for kvinnen, noe det også må tas hensyn til.

<sup>37</sup> NOU 2006:10 "Fornærmede i straffeprosessen - nytt perspektiv og nye rettigheter"

<sup>38</sup> Straffelovens § 192 og straffeprosesslovens § 107a etter første ledd annet punktum

<sup>39</sup> Rettshjelpsloven § 6 annet ledd

Andre ansatte understreker også kvinnenes manglende tillit til politiet, og at de derfor bruker tid på å *"forklare hvordan politiet og systemet fungerer her i Norge"*. Kvinnene forteller at politiet stort sett er hyggelige, trass i lange avhør. Flere påpeker det ubehagelige i nettopp å bli spurt om samme ting mange ganger. Studier av menneskehandel påpeker at de utsatte ofte er feilinformert om politiets rolle i landet de oppholder seg, i tillegg til at en del også har erfaringer med korrump politi i hjemlandet.<sup>40</sup> Det kan derfor være en fordel at sentrene har rutiner for å gi grundig informasjon om politiets rolle og arbeid i Norge, samt om selve situasjonen i avhør. Slik informasjon, formidlet ansatte som kvinnene kjenner og har tillit til, kan gjøre møtet med politiet lettere.

To kvinner forteller om vanskelige tolkeforhold hos politiet. For en nigeriansk kvinne med relativt lite skolegang ble det benyttet tolk med akademisk engelsk, noe kvinnen ikke behersket. En annen forteller om en mannlig tolk med dialekt fra nabolandet. Hun var ubekvem med både tolkens kjønn og språkform. De andre er tilfredse med tolkingen. Det er derfor nødvendig at ansatte eller bistandsadvokaten tar opp dette eksplisitt med kvinnen på forhånd, slik at politiet kan få nøyaktig informasjon om hennes preferanser. Tolkens kjønn, språkvariant, bakgrunn for øvrig og evne til å håndtere sensitive temaer kan spille en viktig rolle i slike samtaler.<sup>41</sup>

Det er vanskelig å finne eksakte tall, men en stor del av anmeldelsene fra kvinnene i ROSA-prosjektet blir henlagt av politiet, i følge en bistandsadvokat særlig *"når gjerningsmenn er fra utlandet, befinner seg i utlandet og gjerningen er skjedd i utlandet"*. En ansatt forteller om en henlagt sak hvor *"organisatoren"* sannsynligvis oppholder seg i landet og politiet kjenner navnet. En advokat peker på at henleggelse medfører frykt og fortvilelse for kvinnene. Å anmelde utgjør i seg selv en psykisk påkjenning. De har gitt informasjon som kan sette dem selv og deres familie i fare, og har ingen oversikt over hva som skjer med disse opplysningene i ettertid.

Enkelte anmeldelser blir etterforsket. I noen tilfeller er det politiets etterforskning som bringer kvinnene i kontakt med ROSA-prosjektet. En bistandsadvokat understreker det gode samarbeidet med politiet *"når de først begynner å etterforske"*, og legger til: *"Men det er likevel personavhengig, det må være noen som er spesielt interessert i dette temaet"*. Ingen av kvinnenes saker er så langt kommet til retten.

Kvinnene er i en situasjon hvor de har stort behov for juridisk informasjon og oppfølging når det gjelder anmeldelse og sikkerhet. Andre studier framhever også målgruppens behov for juridisk informasjon og bistand.<sup>42</sup> Å sikre personer utsatt for menneskehandel rett til bistandsadvokat er derfor et viktig tiltak.

<sup>40</sup> Brunovskis og Tyldum 2004, s. 107; Bjerkan (red.) 2005, s. 31

<sup>41</sup> Veileder – Etikk og sikkerhet i samtale med kvinner utsatt for menneskehandel, s. 22f

<sup>42</sup> Bjerkan (red.) 2005, s. 32

## 4: HELSE

### Rettigheter, helseproblemer og behov for helsetjenester

Kvinnenes rett til helsetjenester er avhengig av deres oppholdsstatus i Norge. Innvilget refleksjonsperiode gir ingen rett til dekning av slike kostnader. Asylsøkere har rett til fastlege, men må søke om det.<sup>43</sup> Hvis fastlege henviser asylsøkere til spesialist, dekker UDI disse kostnadene. Egenandelen for asylsøkere er kr. 2 000,- årlig.<sup>44</sup> Tre kvinner har rettigheter til helsetjenester i Norge som EU-borgere.

Kvinnene i ROSA-prosjektet forteller om særlig psykiske helseproblemer: depresjon, søvnproblemer, hodepine, aggresjon, problemer med å stole på andre mennesker, selvmordstanker, besvimelse og lammelser. Av fysiske plager nevnes nedsatt immunforsvar grunnet HIV, men særlig underlivsproblemer: smerter, blødninger, urinveisinfeksjon, og problemer med menstruasjonsrytme. Både kvinnene selv og de ansatte vurderer fastlege, psykolog og gynekolog som de helsetjenestene det er størst behov for. Kvinnenes helse-situasjon samsvarer med erfaringer fra andre hjelpetiltak for denne målgruppen.<sup>45</sup>

### Tilgang til helsetjenester

Krisesentrenes rutiner vedrørende helse er å bistå i en førstevurdering av behov, å ta kontakt med relevante helsetjenester, og å følge kvinnene hvis de ønsker det så langt senteret har kapasitet. De samme rutinene anvendes også i å bistå kvinnene i ROSA-prosjektet. De mener at de har fått god informasjon om mulig helsehjelp, og god hjelp fra de ansatte når det gjelder å benytte seg av helsetilbud.

Kvinnenes rettigheter til helsetjenester har vært et sentralt tema hvor det har rådet usikkerhet både i sentrenes oppfølgingsarbeid og i prosjektet. På et møte i juni 2005 informerte UDI om at asylsøkere skal ha fastlege.<sup>46</sup> I mars 2006 ble det sendt ut skriftlig informasjon om dette fra prosjektet til alle involverte sentre, samt veiledning om hvordan det søkes om D-nummer (et foreløpig personnummer) og fastlege samtidig.

Ved intervjuer på sentrene etter mars 2006 var det mange steder fremdeles lite

kunnskap om asylsøkeres rett til fastlege. Ansatte synes å tro at kvinnene ikke har noen rettigheter, eller at retten er begrenset til akutt hjelp. Ved ett senter kjente en ansatt til innholdet i brevet som var sendt ut i mars, og ingen visste hvor det ble oppbevart. Ved et annet het det at *"Det brevet har vi ikke hatt tid til å lese"*. Andre pekte på at prosedyrene tar lang tid, mens legebehovene ofte er akutte. Ved flere sentre var prosedyrene for tildeling av fastlege ikke satt i gang. Ansatte ved ett senter fortalte at skjemaene var innlevert. Da en kvinne hadde behov for legekonsultasjon tok de kontakt med legen som var ført opp som førstevalg, og fikk timeavtale selv om tildelingen av fastlege ikke var ferdigbehandlet.

Kvinnenes behov for helsetjenester har i denne situasjonen blitt løst på ulike måter. På steder hvor det er tett kontakt mellom krisesentre og kommunehelsetjenesten, forteller de ansatte at kvinnene relativt enkelt får time hos allmennlege. Andre sentre har benyttet seg mest av akuttlegevakt. Ved akutte behov har også private helsetjenester blitt mye brukt.<sup>47</sup> Vanskelig tilgang til offentlige helsetjenester og bruk av private nevnes også som problematisk i beskrivelsen av lignende hjelpetiltak.<sup>48</sup> Noen ansatte forteller at de benytter seg av personlige nettverk og bekjentskaper, i noen tilfeller egen fastlege. Krisesentrenes tradisjon med utradisjonelle arbeidsmåter hvor *"bare fantasien setter begrensninger"*, kommer på denne måten kvinnene til gode.<sup>49</sup> Et annet eksempel:

*En kvinne – gravid etter et forhold til en norsk mann hvor hun også ble mishandlet – trenger jordmor. Helsestasjonen krisesenteret sokner til vil ikke ta imot henne. Den ansatte ringer helsestasjonen kvinnen sokner til etter UFB-reglene, hvor de ikke kjenner til ordningen.<sup>50</sup> Den ansatte forteller: "Jeg sa at vi hadde ingen andre steder å henvende oss. Jeg traff en fantastisk jordmor, og forklarte bare litt av historien. Jordmora brydde seg ikke om regler. Hun så en gravid dame og ville hjelpe henne." Kvinnen selv sier hun er svært fornøyd med oppfølgingen, men at hun savner fastlege både for seg selv og barnet.<sup>51</sup> I denne situasjonen ser hun seg nødt til å samarbeide med barnefaren*

<sup>43</sup> Rundskriv HOD – Presisering av rundskriv 1 – 52/2000, <sup>44</sup> I følge UDI's pengereglement gjeldende fra 1.1.2006, <sup>45</sup> Bjerkan (red.) 2005, s. 61 og 95

<sup>46</sup> Referat fra møte 20. juni i Krisesentersekretariatet med representanter fra UDI, Arbeids- og Sosialdepartementet, Østfold Krisesenter, Oslo Krisesenter og ROSA-prosjektet, <sup>48</sup> Årsrapport 2005 ROSA, s.9, <sup>49</sup> Bjerkan (red.) 2005, s. 32, 61 og 95ff, <sup>50</sup> Jonassen 1989, s. 72, <sup>51</sup> Ansvaret for personer uten fast bopel (UFB) er i denne kommunen er fordelt på de ulike bydelene/sosialkontorene etter en datofordeling. <sup>51</sup> Hun har søkt om familiegjenforening med barnet som hun har hovedomsorgen for og som er norsk statsborger, og er dermed ikke asylsøker.

– egen overgriper – blant annet for å sikre ungen legehjelp fra hans fastlege ved behov.

Ved et annet senter tok lederen initiativet til å etablere samarbeid med kommunelagen ved første kvinne fra ROSA-prosjektet. Hun begrunner dette med at det er et prosjekt, hvor hensikten er å kartlegge behov og utvikle tjenester for en ny brukergruppe. Samarbeidet resulterte i helsetjenester, ytelser fra sosialkontoret og norskopplæring for kvinnen.

Flere kvinner har vært i kontakt med det psykiske helsevernet. En er henvist til Alternativ til Vold (ATV). En annen ble lagt inn på psykiatrisk avdeling på sykehus, etter et selvmordsforsøk. Andre har blitt henvist til lokale distriktpsikiatriske sentre (DPS). En kvinne forteller at hun fikk gode råd for å håndtere psykiske reaksjoner. To andre mener at de fikk lite hjelp. Ansatte forteller at det er vanskelig å få time ved lokale DPS, og flere trekker i tvil effekten av behandlingen. Erfaringene samsvarer med tidligere beskrivelser av det psykiske helsevernet i møte med voldsutsatte: det er generelt behov for større kompetanse på dette området, samt bedre tilgang til behandling.<sup>52</sup>

Problemene knyttet til manglende tilgang til helsetjenester har medført mye frustrasjon blant ansatte. En sier: *"Det er en kamp for å få til det mest enkle"*. En annen: *"Maktesløsheten er det verste, det at vi ikke kan hjelpe med noe. Alt er så komplisert. Vi vet ikke om vi har mulighet til å hjelpe. Vi stanger hodet i veggen for at de i det hele tatt skal få verdig behandling. Det er det mest trøblete"*. Ulike strategier har i stor grad medført at kvinnene har fått tilgang til helsetjenester. Den viktigste kilden til frustrasjonene er derfor kanskje ikke manglende tilgang, men heller uforutsigbarheten i dette arbeidet, noe som synes å fremkalle en følelse av maktesløshet blant ansatte.

Både kvinnene og de ansatte forteller at kvinnene har helseplager som de ikke søker behandling for av økonomiske årsaker, – fysiske og psykiske plager samt tannproblemer.

Som asylsøkere – med sterkt begrensede

midler til rådighet – må de betale en høyere egenandel for helsetjenester enn befolkningen for øvrig (kr. 2 000,- mot kr. 1615,- for andre).<sup>53</sup> Noen sentre forskutteres nesten alle egenandeler og søker refusjon fra prosjektet. Ved andre sentre må kvinnene betale selv, utenom ved spesielle behov hvor det avtales refusjon med prosjektet på forhånd. En ulempe av dette synes å være at enkelte kvinner "lærer" at helsetjenester er et ubegrenset og gratis gode i Norge. Prosjektets budsjett har en egen post for særskilte tiltak, hvor en stor del går til å dekke egenandeler og private helse-tjenester.<sup>54</sup>

Problemene når det gjelder tilgang til helsetjenester for kvinnene i ROSA-prosjektet, skyldes for en stor del at asylsøkere utgjør en til dels ny brukergruppe for sentrene. Det var i starten lite kunnskap om asylsøkeres rett til fastlege, og det tok relativt lang tid fra prosjektet fikk denne informasjonen til det ble sendt skriftlig informasjon til sentrene. Skriftlig informasjon synes ikke alltid å være tilstrekkelig for at alle involverte ansatte mottar informasjonen slik at rutinene endres. Uten kunnskap om asylsøkeres rett til fastlege har de valgte løsningene tilfelles at de er kortsiktige: kvinnen får tilgang til akutt helsehjelp, men hun får ikke realisert sine rettigheter til fastlege, som ved behov også kan henvise henne videre til spesialisttjenester.

Mer langsiktige løsninger bør derfor i større grad prioriteres, spesielt prosedyrene for å få tildelt fastlege. Dette har mange fordeler. Det vil bedre sikre kvinnenes tilgang til helsetjenester de har krav på. Det vil på sikt være arbeidsbesparende for ansatte, og vil gi en forutsigbarhet som kan motvirke følelsen av maktesløshet. Det gir også kvinnene mulighet til å lære hvordan helsevesenet i Norge fungerer, noe som er nyttig kunnskap for dem som får innvilget opphold.

Kvinnene i ROSA-prosjektet har omfattende helseplager, noe som peker på behovet for bedre rettigheter for denne målgruppen. I den grad de har rett til helsetjenester er det for de flestes vedkommende som asylsøkere, og ikke som utsatt for menneskehandel.

<sup>52</sup> NOU 2003:31 "Retten til et liv uten vold", s. 119; van der Weele 2005, s. 17; Jonassen og Eidheim 2001, s. 170

<sup>53</sup> www.trygdeetaten.no

<sup>54</sup> Årsrapport ROSA 2005, s. 9

## 5: ØKONOMI

### Ordninger og rutiner for livsopphold

Innvilget refleksjonsperiode gir ikke rett til støtte til livsopphold. For kvinner i ROSA-prosjektet som søker asyl er det inngått en avtale med UDI som sikrer dem støtte tilsvarende satser i mottak: kr. 2 790,- pr. måned i 2006. Sosial- og Helsedirektoratet og Oslo kommune har etablert et samarbeidsprosjekt for å *”å utprøve en modell for hvordan sosialtjenesten kan gi nødvendig hjelp og oppfølging”* til kvinner i denne målgruppen, hvor Grünerløkka Sosialsenter har ansvar for *”sosialfaglig oppfølging”*.<sup>55</sup> Kvinner med botilbud på krisesenter i denne kommunen mottar vanlig sosialstøtte: kr. 4 750,- pr. måned i 2006.

Samarbeidsprosjektet mellom Sosial- og Helsedirektoratet og Oslo kommune innebærer at arbeidet med å sikre livsopphold for kvinnene med botilbud på krisesenter i denne kommunen er noenlunde identisk som for andre beboere: å bistå kvinnene i å sende søknad, å delta på møter, og å oversette vedtak. Siden samarbeidet tillegger sosialkontoret et sosialfaglig ansvar, innvilges kvinnene i mange tilfeller også nødvendige tilleggsytelser som vinterklær, svangerskapsklær, etc.

For kvinner som har botilbud ved krisesenter i andre kommuner, forskutterer sentrene livsoppholdet og søker refusjon fra prosjektet. Prosjektkoordinatør gir muntlig informasjon om rutinene ved inntak. Prosjektet sender en månedlig oversikt over asylsøkende kvinner i prosjektet til UDI. Midlene overføres fra UDI til prosjektet, og videre sentrene.

Siden kvinnene som omfattes av avtalen med UDI verken har innvilget asyl eller er bosatt i kommunen hvor de har botilbud ved krisesenter, gis det vanligvis lite støtte fra lokale sosialkontorer. I ett tilfelle støttet sosialtjenesten velvillig de to første kvinnene, men fant det umulig å fortsette uten statlig refusjon. En ansatt forteller at en kvinne med kort opphold for å forberede retur, fikk – grunnet godt samarbeid mellom senteret og sosialkontoret – innvilget støtte til livsopphold uten at sosialkontoret kjente til hennes identitet, møtte henne til samtale eller krevde vanlig dokumentasjon. Andre sentre

forteller at kvinnene har fått innvilget noe støtte. Både sentrene og ROSA-prosjektet har ved spesielle behov benyttet egne midler.<sup>56</sup>

Kvinnene som er intervjuet mener rutinene for å sikre livsopphold hovedsakelig fungerer bra. En forteller at pengene fra sosialkontoret ved ett tilfelle var 25 dager forsinket, trass i purringer. En bistandsadvokat forteller at hennes klient – etter en tids opphold på krisesenter – fikk beskjed om at hun ikke hadde rett til støtte fordi hun ikke var registrert som asylsøker. Det er uklart hvor rutinene for dette svikket. Kvinnen ble sterkt bekymret av en slik melding, men saken løste seg.

Å sikre kvinnene i ROSA-prosjektet livsopphold inkluderer arbeidskrevende rutiner både på sentrene og i prosjektet. Ansatte forteller at mye tid går med til dette. Kun ett av de involverte sentrene har kontorpersonale. Et annet fikk anmerkninger fra revisor på kassaregnskapet for 2005, noe lederen mener skyldes ekstraarbeid tilknyttet ROSA-prosjektet. Det er derfor et klart behov for enklere prosedyrer i samarbeidet mellom sentrene, prosjektet og UDI på dette området.

Ansatte synes å ha varierende kunnskapsnivå om rutinene for å sikre kvinnene i ROSA-prosjektet livsopphold, trass i muntlig informasjon. Ved ett senter sier de ansatte at de ikke har fått informasjon om dette, selv om senteret har hatt flere kvinner gjennom prosjektet tidligere som har fått livsopphold. Ved et annet kjenner kun en ansatt rutinene, noe som skaper problemer ved sykdom. Muntlig informasjon synes derfor ikke tilstrekkelig. Enkle rutinebeskrivelser fra prosjektet på dette området kunne sannsynligvis lette sentrenes arbeid. De kompliserte rutinene synes likevel å ramme brukerne i liten grad, selv om vi finner noen unntak. (Jfr. ovenfor)

Ansatte forteller videre om praktiske problemer knyttet til utbetaling av kvinnenes livsopphold. Uten personnummer og godkjente ID-papirer er det umulig å opprette bankkonto. Ansatte må derfor ta ut pengene og gi dem til kvinnene. Ved sentre med flere kvinner i

<sup>55</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10

<sup>56</sup> Kvartalsrapport ROSA-prosjektet 22.05.06, s. 5

ROSA-prosjektet må ansatte derfor ta ut og oppbevare relativt store summer i kontanter. Asylsøkere som har pass kan få en bekreftet kopi hos politiet, som sammen med D-nummer (som fås ved søknad om tildeling av fastlege) kan benyttes til å opprette bankkonto. Dette peker på behovet for å raskt sette i gang prosedyrene for å få tildelt D-nummer og opprette bankkonto der det er mulig. Å lære å forvalte en bankkonto er en viktig del av den økonomiske rådgivningen, og det ville redusere både sentrenes arbeidsmengde og risiko knyttet til oppbevaring og utbetaling av kontanter.

Økonomisk rådgivning synes i liten grad å være tema i arbeidet, utover at noen utbetaler livsoppholdet to ganger pr. måned. Kun en ansatt peker på dette, og sier:

*"Man må bruke mye tid på å snakke om budsjettering og prioritering, – det å kjøpe mat først og sånne ting. Noen av kvinnene er dårlige til å styre penger. Dette er en veldig viktig del av arbeidet. Når de blir blakke, så vet de jo hvor de kan få penger raskt. Hvis vi virkelig ønsker at de skal bort fra prostitusjon, må vi bruke mye tid på dette. Det nytter ikke bare å si det en gang."*

I krisesentrenes oppfølgingsarbeid overfor minoritetskvinner er det i en del tilfeller nødvendig med veiledning i selvstendig økonomiforvaltning.<sup>57</sup> Kvinnene i ROSA-prosjektet tilhører en målgruppe hvor bistand til "budsjettering innenfor alminnelige økonomiske rammer" i følge handlingsplanen kan være nødvendig.<sup>58</sup> Temaet kunne derfor kanskje hatt større plass i sentrenes oppfølging og prosjektets veiledning.

#### Økonomiske forskjeller

De ulike særordningene for å sikre kvinnene i ROSA-prosjektet livsopphold medfører store forskjeller. Kvinner med botilbud ved krisesenter utenfor Oslo må klare seg på et beløp som utgjør mindre enn 60 % av vanlig sosialsats. Det er all grunn til å spørre om dette er god bistand for kvinner som er i ferd med å bryte ut av prostitusjon og utnyttelse. Forskjellsbehandlingen er sterkt diskriminerende.

Forskjellene forsterkes ytterligere gjennom sosialkontorenes ulike praksis. Samarbeidet mellom Sosial- og Helsedirektoratet og Oslo Kommune tillegger sosialkontoret et sosialfaglig ansvar, slik at det innvilges tilleggsytelser ved spesielle behov. Kvinner med botilbud ved krisesenter i andre kommuner har atskillig mindre økonomiske ressurser til rådighet i utgangspunktet. Siden de verken har innvilget asyl eller er bosatt i disse kommunene, er det i praksis helt tilfeldig hvilke ytelser de innvilges fra sosialkontor.

Kvinnene selv forteller om knappe økonomiske ressurser. Noen møter sterke forventinger om hjelp fra familien,<sup>59</sup> og sender deler av livsoppholdet hjem. Sentrenes ulike praksis med kostpenger som trekkes fra livsoppholdet, spiller også inn. Et eksempel:

*Når vi kommer inn på økonomi, setter kvinnen opp et forskrekket ansikt: "Oh, my God! Det er lite penger!" Så sier hun stolt og innbitt: "Men jeg har aldri bedt om forskudd, jeg vet hva jeg har". Hun legger trist legger til: "Men det gjør at jeg kan ikke gå på kino eller McDonald med ungen min, og det er ikke bra for barn." Når kostpengene er trukket fra livsoppholdet, har hun ca. kr. 1 450,- til å dekke alle andre kostnader for seg selv og barnet pr. måned.*

Handlingsplanen understreker at ofre for menneskehandel kan ha behov for "inntektssikring i en periode",<sup>60</sup> uten at dette er sikret gjennom rettigheter. Kvinnenes støtte til livsopphold er basert på særordninger som innebærer store økonomiske forskjeller kvinnene imellom. Erfaringene fra ROSA-prosjektet peker derfor på behovet for at målgruppens behov for støtte til livsopphold blir sikret gjennom formaliserte rettigheter.

<sup>57</sup> Nilsen og Prøis 2002, Skogøy 2003

<sup>58</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10

<sup>59</sup> Jfr. ovenfor kapittel 2

<sup>60</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10

## 6: SIKKERHET

### Behov for beskyttelse

Å bryte ut av prostitusjon kan innebære en større risiko for utsatte for menneskehandel enn andre, fordi personene som utgjør trusselen er involvert i internasjonalt organisert kriminalitet.<sup>61</sup> Men vi ser – også blant kvinnene i prosjektet – at "organisator" kan ha en nær relasjon til kvinnen som kjæreste eller ektemann.<sup>62</sup> Kvinner som har vært mishandlet i kjæresteforhold til norske menn, blir i noen tilfeller også truet av disse. Når vi her snakker om trusselbilde, vil det si "hvem og hva kvinnen er redd for",<sup>63</sup> mener vi etter at kvinnen har kommet inn i ROSA-prosjektet og fått tilbud om opphold ved krisesenter.

Det er store individuelle variasjoner i kvinnenens trusselbilde, fra ekstremt høyt til lite trusler. Behovet for beskyttelse varierer tilsvarende, og nedenfor vil vi peke på hvilke momenter som synes å ha størst innvirkning på dette området.

Hvordan de kriminelle nettverkene er organisert, spiller inn på kvinnens behov for beskyttelse. "Tett" organiserte nettverk øker risikoen for overgrep mot kvinnen når hun bryter ut. Østeuropeiske nettverk er godt organisert og samtidig fleksible, og "organisatorer" oppholder seg ofte sammen med kvinnene i Norge.<sup>64</sup> Nigerianske nettverk er mer løst organiserte, ofte ledet av kvinner.<sup>65</sup> Hvis disse lederne befinner seg i Norge, er det sannsynligvis relativt korte opphold. For andre kvinner fra Afrika vet vi lite om organiseringen av virksomheten. Behovet for beskyttelse er ofte høyere når et nettverk eller en organisasjon står bak virksomheten, sammenlignet med enkeltpersoner.

Politiet og rettssystemets inngripen mot de som organiserer virksomheten har stor betydning for kvinnenens behov for beskyttelse. En bistandsadvokat understreker at "når bakmenn får vite at politiet er involvert", kan det sette kvinnen i stor fare. De vil ofte prøve å finne henne for å true henne til å ikke gi informasjon til politiet eller vitne i retten.

Kort avstand mellom kvinnens og "rekruttørens" familie i hjemlandet kan øke behovet for beskyttelse. Kvinner med

bakgrunn fra Øst-Europa er som oftest rekruttert gjennom personer i nærmiljøet.<sup>66</sup> Erfaringer fra Albania tilsier at det ikke er uvanlig med konflikter mellom kvinnens og "rekruttørens" familie.<sup>67</sup> At det forekommer represalier mot kvinners familie i Nigeria, er også godt dokumentert.<sup>68</sup>

Nigerianske kvinner har i noen tilfeller fått avtalen med en "rekruttør" beseglet gjennom en ed i et religiøst ritual.<sup>69</sup> Dette kan forsterke deres frykt for represalier eller for at de skal "hjem søkes" av sykdom eller ulykker hvis de bryter ut.

### Sikkerhetsarbeid i møte med menneskehandel

Å gi beskyttelse til kvinner truet med eller utsatt for vold, har helt fra krisesentrenes start vært en sentral oppgave.<sup>70</sup> Sentrenes vanlige sikkerhetstiltak er skjernet adresse,<sup>71</sup> videoovervåking av inngangspartiet, "sluseinngang", å følge særlig truede brukere utendørs og flytting til andre sentre ved spesielle behov. Systematisk kartlegging av trusselbildet står sentralt, samt å bistå henne i å gradvis øve seg opp i å ferdes ute uten å utsette seg for unødige fare. I samarbeid med politiet benyttes besøksforbud og voldsalarm, i noen tilfeller hemmelig adresse og skjult identitet.<sup>72</sup>

Kvinnene i ROSA-prosjektet peker samstemt på trygghet og sikkerhet som et særlig positivt moment ved oppholdet på krisesenter. Bare kvinnelige ansatte og beboere nevnes også som trygghets-skapende. De mener sentrenes rutiner er tilstrekkelige. Et eksempel:

*"Liza" sier at hun er veldig redd for at personen som utnyttet henne skal lykkes i å finne henne. Ved mistanke om at overgriper kjente til hennes oppholdssted, anbefalte politiet henne å flytte til et annet krisesenter. Hun har fått voldsalarm og mener politiet har stor forståelse for hennes frykt, og at samarbeidet fungerer bra. Hun sier at senteret gir henne trygghet, særlig det at huset alltid er låst slik at det er kontroll på hvem som slipper inn.*

Kvinnene forteller om ulike forholdsregler utendørs. To har voldsalarm tilkoblet politiet. Noen med alvorlig trusselbilde

<sup>61</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10, <sup>62</sup> Skilbrei og Polyakova 2006, s. 41; Brunovskis og Tyldum 2004, s. 79; Bjerkan (red.) 2005, s. 128, <sup>63</sup> Berntsen 2005, s. 28, <sup>64</sup> Skilbrei og Polyakova 2006, s. 42, <sup>65</sup> Carling 2005, <sup>66</sup> Brunovskis og Tyldum 2004, s. 57, <sup>67</sup> I følge albaniske representanter på seminar på Oslo Krisesenter 18.05.06, <sup>68</sup> Geir Skogseth på FAFO-seminar 27.06.06, <sup>69</sup> Carling 2005, Skogseth 2006, <sup>70</sup> Jonassen og Stefansen 2003, s. 87, <sup>71</sup> Ett av sentrene undersøkelsen omfatter har åpen adresse, <sup>72</sup> For en nærmere beskrivelse av krisesentrenes sikkerhetsarbeid, se Berntsen 2005, s. 28ff



velger å være mest innendørs, og blir fulgt av ansatte ved nødvendige ærend ute. Særlig kvinner fra Nigeria forteller at de utenfor senteret forsøker å oppholde seg mest mulig på folkerike steder, og unngår områder med stor hvor risiko for å møte personer fra prostitusjonsnettverkene. En kvinne forteller om alvorlige trusler fra sin norske ekskjaereste. Når hun er ute ber hun derfor alltid til Gud. Hun vil gjerne gå til messe, fordi hun er kristen og fordi det gir henne en følelse av trygghet. Hun vet imidlertid ikke tiden for messe, og kvier seg for å spørre de ansatte.

Ansatte mener også at sentrenes sikkerhetstiltak ivaretar behovet for beskyttelse for kvinnene i ROSA-prosjektet. En sier: *"Hva er alternativet? Hva er sikrere enn krisesenter? Hvis vi ikke er sikre nok så må vi utvikle oss i takt med behovene"*. Ved flere sentre fortelles det om tidligere erfaringer, fra før ROSA-prosjektet startet, med brukere involvert prostitusjon og med høyt trusselbilde grunnet rettssaker. At beboere er truet på livet og i spesielle situasjoner må flytte til andre sentre, er ikke nye erfaringer. Ansatte forteller om et godt samarbeid med politiet når det gjelder sikkerhet. Et eksempel:

*En kvinne har i følge politiet ekstremt høyt behov for beskyttelse grunnet etterforskning og kommende rettssak. Politiet finner det også nødvendig å vurdere ansattes sikkerhet. Ansatte mener samarbeidet med politiet fungerer bra, og peker særlig på at de får god informasjon. De mener kvinnens sikkerhet er tilstrekkelig ivaretatt gjennom senteres ordinære rutiner, forutsatt samarbeid med politiet.*

Krisesentrenes ordinære sikkerhetstiltak synes på denne bakgrunnen å være tilstrekkelige også for denne målgruppen. Dette forutsetter imidlertid et tett samarbeid med politiet ved høyt trusselbilde. Politiet har både egne metoder for å vurdere trusselbildet og egnede tiltak for å ivareta kvinnenes sikkerhet i slike saker.

Nettverket av geografisk spredte sentre har vist seg å være en sikkerhetsmessig fordel i dette arbeidet. Vi har sett at en kvinne kunne flytte til et annet senter da overgriper kanskje kjente til hennes

oppholdssted. I et annet tilfelle ba politiet om beskyttelse for to kvinner involvert i samme nettverk, og politiet var usikre på forholdet kvinnene imellom. I denne situasjonen var det viktig å tilby opphold på ulike sentre av hensyn til etterforskningen og den enkelte kvinnes sikkerhet.

Kvinnenes trusselbilde kan på noen områder representere nye utfordringer i sentrenes oppfølgingsarbeid. Vi har sett at rekrutteringsavtaler kan være beseglet ved en ed som en del av ulike ritualer, noe som kan frembringe frykt hos kvinnen for hva som skjer med henne hvis hun bryter ut. Verken ansatte eller nigerianske kvinner har tatt opp dette i intervjuene, men de ble heller ikke direkte spurt. En kvinne mener at andre kan finne det vanskelig å fortelle om krenkelsene de har vært utsatt for *"på grunn av eden"*, men at hun selv ikke bryr seg fordi hun er *"gjenfødt kristen"*. Lignende erfaringer ble gjort ved Oslo Krisesenters Bokollektiv for minoritetskvinner, hvor noen kvinner var redde for hva som kunne skje dem på grunn av besvergelses gjort ved Koranen.<sup>73</sup>

Krisesentrenes sikkerhetsarbeid starter med kartlegging av *"kvinnens opplevelse"* av trusselbildet og fokuserer på kvinnen som *"en aktiv part i eget sikkerhetsarbeid"*.<sup>74</sup> Når dette gjøres med åpenhet og sensitivitet, kan kartleggingen gjerne omfatte kvinnens forestillinger om både gode krefter som beskytter og onde krefter som skader. Det er viktig å støtte kvinnens egne strategier, som bønn og messegang i eksemplet ovenfor. Når religion eller magi er en del av kvinnen trusselbilde og strategier for å beskytte seg selv, må dette inkluderes med respekt i samtalene, uavhengig av ansattes egne oppfatninger.

Politiets inngripen mot menneskehandlere gjennom etterforskning og straffeforfølgelse, har stor innvirkning på kvinnenes sikkerhet. Dette er viktig for å bekjempe menneskehandel, men etterforskning og straffeforfølgelse kan også forverre sikkerhetssituasjonen for kvinnene som er involvert. Myndighetene må derfor sikre tiltak som ivaretar kvinnenes sikkerhet, – både under etterforskning, en eventuell rettssak og ikke minst i tiden etterpå.

<sup>73</sup> Skogøy 2003

<sup>74</sup> Berntsen 2005, s. 28 og 32

## 7: KRISESENTER SOM HJELPETILTAK

### Individuell oppfølging

Krisesentrenes oppgave er blant annet å gi kvinnene i prosjektet "tilpasset oppfølging".<sup>75</sup> Kvinnene i ROSA-prosjektet framhever at de blir møtt med genuin omsorg fra tilgjengelige ansatte med stor vilje til å hjelpe. Ansattes omsorg og bistand synes å være det mest positive ved oppholdet. De sier for eksempel: "De gjør virkelig en god jobb. De jobber med saken din" eller: "De hjelper oss mye. (...)De jobber bra med oss og prøver å hjelpe". Om forholdet til de ansatte ved sentrene, sier de følgende:

- "De bryr seg. De spør: Hvordan har du det? Har du klær? Det er første gangen på lenge at jeg føler meg som hjemme"
- "De får meg til å føle at jeg hører til blant folk. De prøver at jeg skal ha det bra. De er der for deg, trøster deg"
- "De trøster og prater med oss. De er veldig hyggelige"
- "Hun er som en mor for meg" (om en av de ansatte)
- "De hjelper og trøster og snakker fint til deg. De hadde tid til å lytte. De sa ifra at det er første gangen, og at det var nytt for dem"

Kvinnenes oppfatninger samsvarer med tidligere brukerundersøkelser, hvor også ansattes nærhet, tilgjengelighet og tid til den enkelte framheves som positivt.<sup>76</sup> En studie av hjelpetiltak for denne målgruppen framhever særlig kvinnenes behov for aksept og omsorg.<sup>77</sup>

Når kvinnene ble spurt om de ønsker mer informasjon om rettigheter, prosedyrer, og lignende i oppfølgingsarbeidet, bekrefter de aller fleste dette. De sier også at det er vanskelig å spørre, – "De hjelper meg så mye allerede".<sup>78</sup> En annen sier: "De forteller meg mye. Jo, jeg ville gjerne vite mer, – alt! Men jeg vil ikke spørre." Hun legger trist til: "Og jeg glemmer så mye. Siden jeg ikke kan lese og skrive kan jeg ikke notere det de sier". Å gi mest mulig informasjon om oppfølgingsarbeidet som gjøres, selv om de ikke eksplisitt ber om det, er derfor en viktig utfordring.

Reetablering etter å ha brutt ut av voldsforhold er vanligvis en langvarig prosess med omfattende behov for oppfølging.<sup>79</sup>

Krisesentrene er det eneste hjelpetilbudet med voldsutsatte kvinner som primære målgruppe.<sup>80</sup> Erfaring viser at voldsutsatte kvinner får bedre gjennomslag for sine behov i hjelpeapparatet for øvrig med bistand fra ansatte ved krisesentre.<sup>81</sup> En studie av andre hjelpetiltak for kvinner utsatt for menneskehandel, peker på at arbeidet har mange fellestrekk med bistand til kvinner utsatt for vold i nære relasjoner.<sup>82</sup> Som minoritetskvinner som ikke behersker norsk språk og har lite kunnskap samfunnet og hjelpeapparatet, er kvinnene i ROSA-prosjektet avhengige av ansattes bistand i denne situasjonen.<sup>83</sup>

### Kvinner med erfaring fra prostitusjon som målgruppe

Kvinnene i ROSA-prosjektet er en målgruppe som kan utfordre de ansattes holdninger til kvinner med erfaring fra prostitusjon.<sup>84</sup> Selv om de fleste krisesentre tidligere har gitt botilbud til kvinner med erfaring fra prostitusjon, har det dreid seg om sporadiske enkelttilfeller. Ansatte har høy bevissthet og har reflektert mye rundt risikoen for at kvinnene i ROSA-prosjektet skal oppleve å bli stigmatisert, selv om dette ikke har vært eksplisitt tatt opp i prosjektets veiledning.

Kvinnene selv forteller at de hovedsaklig blir møtt med positive holdninger blant de ansatte. En sier: "De gjør ingen forskjell her. De behandler oss alle likt". En annen blir høyst forbauset da temaet blir brakt på bane, og utbryter: "Nei, noe sånt har jeg ikke opplevd. Ikke en eneste gang!" To kvinner forteller om negative erfaringer. Den ene sier at noen snakker til henne på en måte hun opplever veldig negativt, noe hun mener skyldes hennes erfaring fra prostitusjon. Hun understreker at det dreier seg kun om "vaktene".<sup>85</sup> En annen sier: "De fleste er veldig greie. Jeg føler noen ser på meg. Ikke alle er ekte, og jeg kan se det. Jeg merker det." Tidligere brukerundersøkelser ved krisesentrene framhever også brukernes opplevelse av likeverd og støtte fra de ansatte, men misnøye med "vakt"-ordningen.<sup>86</sup>

Ved ett senter understrekes det at tilnærmingen overfor kvinnene i ROSA-prosjektet skal være identisk med senterets brukere forøvrig. Allikevel kom smittevern

<sup>75</sup> Jfr. ovenfor kapittel 1, <sup>76</sup> Jonassen 1989, s. 71f, 105 og 110; Jonassen og Eidheim 2001, s. 35, <sup>77</sup> Bjerkan 2005, s. 127, <sup>78</sup> Jfr. ovenfor kapittel 2

<sup>79</sup> NOU 2003:31 "Retten til et liv uten vold", s. 57 ff, <sup>80</sup> Jonassen og Stefansen 2003, s. 19, <sup>81</sup> Jonassen 1989, s. 86; Jonassen og Eidheim 2001, s. 35 og 54

<sup>82</sup> Bjerkan (red.) 2005, s. 117, <sup>83</sup> Jonassen og Eidheim 2001, s. 160; Nilsen og Prøis 2002; Skogøy 2003, <sup>84</sup> Veileder – Etikk og sikkerhet i samtale med kvinner utsatt for menneskehandel, s. 25, <sup>85</sup> Noen sentre er organisert med "vakter" som jobber på kvelds- og helgetid mot en godtgjørelse, en ordning nærmere beskrevet i Jonassen og Stefansen 2003, s. 164, <sup>86</sup> Jonassen 1989, s. 71 og 107; Jonassen og Eidheim 2001, s. 171

opp som et tema på krisesenteret under forberedelsene til samarbeidet med ROSA -prosjektet. En lege ble derfor invitert for å informere. Når vi vet at HIV ikke smitter gjennom vanlig sosial omgang, er det vanskelig å tolke slike bekymringer som noe annet enn mangel på kunnskap og uttrykk for fordommer. Noen ansatte forteller om kollegaer som vegrer seg for å aktivt gå inn i arbeid med kvinnene i prosjektet.

Kvinnenes erfaring fra prostitusjon og menneskehandel håndteres forskjellig av de ansatte i oppfølgingsarbeidet. En sier: *"Vi prøver å gi rom for å prate om det, uten å presse".* Andre etterlyser veiledning om samtale med kvinner med erfaring fra prostitusjon og menneskehandel, og sier at de blir mer usikre overfor kvinnene i ROSA-prosjektet. Et eksempel:

*Vi tenker i andre baner når det gjelderprostituerte. Det er et horestigma, selv om det er politisk ukorrekt å si. Med andre kan vi snakke mer om historien, også seksuelt fornedrende overgrep. Med disse snakker vi ikke om prostitusjonen og overgrepene. Det er vanskeligere å spørre dem. Vi spør dem aldri om fortida, det gjør vi med de andre. Jeg vet ikke om det er riktig. (...) Det er nytt for oss, og vi er usikre. Hvor greit er det egentlig å spørre?*

Kvinnenes erfaringer fra prostitusjon og menneskehandel er delvis nytt i sentrenes oppfølgingsarbeid. Ansatte trenger derfor veiledning som gjør dem trygge til å tematisere dette på en måte som gir kvinnene en opplevelse av støtte og forståelse. Å unngå disse erfaringene i samtaler er i praksis stigmatisering og diskriminering, og forsterker kvinnenes opplevelse av å være overlatt til seg selv med sin vanskelige historie.

### Lang botid

Det kvinnene i ROSA-prosjektet unisont holder fram som mest negativt ved hjelpetilbudet, er den lange botiden ved krisesenter. De peker på manglende mulighet for privatliv og besøk, det problematiske med å dele kjøkken med andre og konflikter om rengjøring av fellesarealer. En sier: *"Det viktigste er at man kan ikke bo der så lenge. Andre flyt-*

*ter videre, så du tenker at du er en taper."* Minoritetskvinner har vanligvis lengre botid ved krisesenter enn etnisk norske kvinner: gjennomsnittlig 31,6 døgn mot 18,3,<sup>87</sup> (2005) Kvinnene i ROSA-prosjektet hadde i 2005 gjennomsnittlig 57 døgn, med enkelte kvinner opptil ca. et år.<sup>88</sup> Hvis vi regner prosjektperioden fram til nå sett under ett, er den gjennomsnittlige botiden 128 døgn, hvor ni kvinner har botid på over 6 måneder.<sup>89</sup> Lang botid nevnes også som et problem ved hjelpetiltak for denne målgruppen i Beograd, i ett tilfelle 2 ½ år.<sup>90</sup>

Ansatte fokuserer på hvordan lang botid har konsekvenser for miljøet. Ved ett senter fremheves det positive: *"veteraner"* hjelper andre til å finne seg til rette, både praktisk og i miljøet. Andre fremhever det negative: *"De blir husvarme og tar seg flere friheter"* eller: *"De blir liksom bosatte her, mens de andre blir gjester"*. Lang botid medfører ofte mer konflikter, noe ansatte knytter til botiden i seg selv og ikke til målgruppen. I tillegg fokuseres det på hvordan lang botid er særlig destruktiv i kombinasjon med manglende aktiviseringstilbud på dagtid. (se nedenfor)

Den lange botiden skyldes ikke kvinnes egne behov. I prosjektets årsrapport knyttes det til uavklart oppholdssituasjon,<sup>91</sup> som saksbehandlingstiden hos UDI og UNE. I andre tilfeller vil politiet ha kvinnen i nærheten på grunn av etterforskning og rettssak. Støtte til etablering i egen bolig er ikke mulig uten innvilget opphold i landet. En del av kvinnene blir derfor boende på krisesenter utover den perioden de har behov for beskyttelse eller oppfølging som tilsier et slikt opphold. Ved ett senter har dette medført et kapasitetsproblem ved at det i perioder har vært vanskelig å ha ledig nødvendig akuttkapasitet.

Krisesentrene som botilbud er et akutttilbud, hvor både boform og oppfølging er ment å dekke kvinnens behov i en akutt- og bruddfase.<sup>92</sup> Evalueringer av krisesentre peker på det ikke er noe ideelt bosted over tid.<sup>93</sup> Å få til andre botilbud for denne målgruppen etter et akutttopphold ved krisesenter, er en viktig utfordring i det videre arbeidet.

<sup>87</sup> Haaland 1997, ref. i Jonassen og Stefansen 2003, s. 68; Nilsen og Prøis 2002, Lien og Nørgaard 2006, s. 21, <sup>88</sup> Årsrapport ROSA 2005, s. 6  
<sup>89</sup> Pr. 31.07.06, <sup>90</sup> Bjerkan (red.) s. 58f, <sup>91</sup> Årsrapport ROSA 2005, s. 6, <sup>92</sup> Lien og Nørgaard 2006, s. 21, <sup>93</sup> Jonassen og Eidheim 2001, s. 146

**Manglende innhold i hverdagen**

Å ikke ha faste aktiviteter i hverdagen påpekes som en stor belastning for kvinnene i prosjektet, både av dem selv og ansatte. En sier: *"Jeg bare sitter her og sitter her og sitter her og gjør ingen ting. Tidligere fikk jeg gå på skole en stund, det var flott. Det gav meg noe som lignet et liv! Men jeg måtte slutte fordi det kostet penger"*. En ansatt sier oppgitt: *"Hva skal de stå opp til om morgenen, – Glamour på TV?"*

Krisesentrenes gode samarbeid med lokalkommunen medfører flere steder at kvinnene får delta i norskopplæring uten at de har rett til det. I tilfeller hvor dette ikke er mulig, legger ansatte ned en stor innsats for å finne tilbud hvor det ikke kreves formelle rettigheter eller betaling, som for eksempel ved hjelpetiltak for kvinner med erfaring fra prostitusjon og mødre hjem. Slike tilbud har positiv betydning, men er ikke tilstrekkelige verken som norskopplæring eller til å gi innhold og struktur på hverdagen.

Gjennom et samarbeid mellom ROSA-prosjektet og et privat utdanningstiltak innen skjønnhetspleie, har en kvinne fått tilbud om å delta på et 3 måneders kurs.

Når det gjelder fritidsaktiviteter forteller en kvinne at hun savner turer i regi av senteret, særlig i høytider og ferier. Hun mener dette kunne hjelpe henne til å bli kjent både i nærområdet og samfunnet generelt, og hun legger til: *"Det kunne gi litt glede i livet mitt, litt håp, rett og slett litt liv!"*

Ingen av kvinnene i ROSA-prosjektet har hatt rett til norskopplæring. Verken EU/EØS-borgere eller asylsøkere har slike rettigheter. I handlingsplanen regnes *"bistand og veiledning i forbindelse med kvalifisering til arbeid"* som en nødvendig del av hjelpetiltaket.<sup>94</sup> Dette peker på behovet for å sikre målgruppen tilgang til slike tiltak ved formaliserte rettigheter.

Faste aktiviteter på dagtid bidrar til å minske belastningene ved kvinnenes lange botid på krisesenter. Rosa-prosjektet har derfor dekket kostnader til norskopplæring for fire kvinner som ikke har hatt andre muligheter til aktivisering. Så lenge

kvinnene ikke har slike rettigheter, trenger prosjektet større ressurser til dette. Vi ser at slike aktiviteter har avgjørende betydning både for kvinnenes trivsel og helsetilstand i en vanskelig livssituasjon.

**Sosialt nettverk**

Kvinnene i ROSA-prosjektet forteller at de velger å ikke fortelle andre beboere om sin erfaring fra prostitusjon. Noen sier at de har en anelse om at senteret også huser andre i samme situasjon, men at de ikke snakker sammen om det. De tilhører en målgruppe utsatt for sosial eksklusjon,<sup>95</sup> noe som gjør det forståelig at de velger slik. De nyter dermed ikke godt av det brukere ofte oppgir som svært positivt ved opphold på krisesenter: å treffe andre i samme situasjon.<sup>96</sup>

Både kvinnene selv og ansatte forteller imidlertid at kvinnene benytter oppholdet til å knytte relasjoner til andre beboere. En kvinne forteller trist at det er slitsomt å bo på krisesenter over lang tid, før hun lyser opp: *"Men jeg fant min beste venninne der, også!"* To kvinner sier at de etter en tid har fortalt deler av sin historie til nære venninner de har fått ved oppholdet. Beboere på krisesenter knytter ofte nære relasjoner til andre brukere, noe som også gjelder minoritetskvinner.<sup>97</sup> Ofte for menneskehandel har ofte svakt nettverk før de kom inn i prostitusjon.<sup>98</sup> Kvinner i prostitusjon mangler også ofte et sosialt nettverk.<sup>99</sup> Når kvinnene i ROSA-prosjektet etablerer nære relasjoner til andre beboere under oppholdet ved krisesenteret, beboere som ikke har erfaring fra prostitusjon, kan disse relasjonene være en viktig sosial ressurs ved en eventuell reetablering i Norge.

<sup>94</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10, <sup>95</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10

<sup>96</sup> Jonassen og Stefansen 2003, s. 94; Jonassen og Eidheim 2001, s. 160 og 163; Skogøy 2003, s. 27, <sup>97</sup> Jonassen og Eidheim 2001, s. 149; Paul 1998;

Hernes, Langberg og Smaadahl 2002; Skogøy 2003, <sup>98</sup> Bjerkan (red.) 2005, s. 75; Brunovskis og Tyldum 2004, s. 117

<sup>99</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 10

## 8: ROSA-PROSJEKTETS VEILEDNING AV KRISESENTRENE

### Forberedelser og veiledning underveis

ROSA-prosjektets mandat inkluderer oppfølging og veiledning overfor krisesentrene i deres oppfølgingsarbeid overfor kvinnene tilknyttet prosjektet. I tilsagnsbrevet er disse oppgavene beskrevet slik: *"å veilede representanter for trygge oppholdssteder i deres arbeid", og "ferdigstille et veiledningshefte, samt organisere relevante kurs og seminarer for representanter for trygge oppholdssteder".*<sup>100</sup>

Ved oppstart fikk alle krisesentrene tilsendt informasjon om ROSA-prosjektet. Prosjektet har opprettet en egen nettside, med informasjon om rettigheter for målgruppen og lenker til relevant litteratur. *"Veileder – Etikk og samtale med kvinner utsatt for menneskehandel"* er distribuert til alle sentrene. Det ble invitert til et kurs i mai 2005: *"Menneskehandel – en ny utfordring for krisesentrene i Norge"*, hvor over 70 krisesenteransatte deltok.<sup>101</sup> Det er planlagt et nytt kurs høsten 2006. UDI er for tiden i gang med å avvikle regionsvise kurs om menneskehandel, hvor ansatte fra krisesentrene også inviteres til å delta.

Ikke alle sentre har erfaring med brukere fra ROSA-prosjektet. De sentrene som er direkte involvert i arbeidet, får ulike former for veiledning av prosjektkoordinator.

I januar 2006 ble representanter fra seks involverte invitert til et to-timers møte, hvor 11 ansatte deltok. Temaene var foreslått av sentrene: krisesentrene som asyl, inntaksprosedyrer, sikkerhet og beskyttelse for målgruppen og helse- og sosialtjenester. Det er planlagt to slike møter i året.

Prosjektkoordinator har så langt sendt ut et generelt informasjonsskriv til de involverte sentrene. Skrivet, sendt ut i mars 2006, fokuserte på helserettigheter og tildeling av fastlege, samt refleksjonsperioden. Deretter ble det sendt et informasjonsskriv til alle krisesentrene som omhandlet oppholdsbetaling, helsetilbud, samt planlagte kurs og møter. Involverte sentre har fortløpende fått kopi av informasjonsskriv prosjektet har sendt myndighetene. Veiledningsheftet i henhold til mandatet forventes å være ferdig i løpet av 2006.

Oppfølgingen av sentrene skjer gjennom telefonkontakt, elektronisk post og besøk på sentrene. Ved inntak av nye brukere vil telefonkontakten være tettere, særlig for å forklare rutiner for økonomi, helsetjenester og øvrige rettigheter. Hun karakteriserer den generelle kontakten med noen av sentrene som *"veldig god"*, og at den *"kunne vært tettere"* med andre.

Prosjektkoordinator tilbyr seg å besøke sentrene på personalmøter, allmøter og kurs for å informere om menneskehandel og om prosjektet. Dette tilbudet har seks krisesentre, to regionkonferanser for sentre tilsluttet Krisesentersekretariatet og Krisesenterbevegelsens landskonferanse benyttet seg av.

### Krisesentrenes vurderinger

Kontakten mellom prosjektet og de involverte sentrene foregår i det daglige mest pr. telefon. Krisesentrene stod i 2005 for litt under 20 % av henvendelsene til ROSA -telefonen.<sup>102</sup> I første halvår av 2006 er andelen 34 %.<sup>103</sup> Ansatte sier at de ringer ROSA -telefonen når det er noe de lurer på. Et par sentre sier at de opplever at telefonkontakten skjer mest på deres eget initiativ, og understreker at *"vi trenger mer enn telefonkontakt"*.

Møtet for ansatte fra involverte sentre i januar 2006 er uten tvil det som vurderes mest positivt i veiledningen, begrunnet med at temaene som ble tatt opp var foreslått av dem selv, og at informasjonen var nyttig. Informasjonsmøter hvor det gis mulighet til å utveksle erfaringer med kollegaer fra andre sentre, anses som den mest meningsfulle formen for veiledning. Det er et sterkt ønske om flere og lengre slike møter. Temaer som ønskes tatt opp rettigheter og det å samtale med kvinner i målgruppen.

Noen sentre ønsker fast samarbeidsmøte ved inntak, med både ansatte og kvinnen. De peker på at *"kvinnene vet altfor lite om hva det innebærer, om hva de kan forvente og hva vi kan forvente av dem"* og at *"ROSA er et diffust begrep for dem"*.

To krisesentre har utpekt en ansatt som kontaktperson for samarbeidet med ROSA-prosjektet. Ved det ene har vedkommende ansvar for at ansatte som er

<sup>100</sup> Jfr. ovenfor kapittel 1

<sup>101</sup> Årsrapport 2005 ROSA, s. 11

<sup>102</sup> 112 av 645 henvendelser, ifølge Årsrapport 2005 ROSA, s. 3

<sup>103</sup> 148 av 439 henvendelser, pr. 22.06.06

primærkontakt for kvinner i prosjektet har nødvendig kunnskap, og for kontakt med prosjektet. Kvinnene med botilbud ved dette senteret mener de har fått veldig god oppfølging av både primærkontakt og senterets kontaktperson. En av de ansatte som er primærkontakt for kvinner tilknyttet prosjektet på dette senteret mener at dette er en god ordning, begrundet slik:

*"Hun har satt seg godt inn i alt og har mye kunnskap. Hun er på kurs og seminarer. Hvis jeg har noe jeg lurer på, så spør jeg bare henne. Hun vet som oftest. Hvis ikke, så ringer hun ROSA. Jeg synes det er veldig trygt at det er sånn."*

Ansatte forholder seg til utfordringene i arbeidet med kvinnene i ROSA-prosjektet på ulike måter. En gruppe er senter hvor ansatte sier: *"Vi har ofte funnet ut av ting selv, og så kommer informasjonen fra ROSA. Men det må vel være sånn i starten"*, eller: *"Det er et prosjekt, og da er målsettingene å kartlegge, også – å se etter hvert hva som ikke ligger der, hva som må på plass i tillegg til det vi starta med"*. Ansatte ved disse sentrene synes fornøyde med veiledningen fra prosjektet, og det sammenfaller i stor grad med sentre hvor prosjektkoordinatoren karakteriserer kontakten som *"veldig god"*. En annen gruppe er senter hvor det etterlyses *"klar informasjon om rettigheter for kvinnene og tidsforløp på oppholdet på forhånd"*, *"skjematiske rutiner, – absolutter"*, og *"formelle retningslinjer"* i arbeidet. Disse ønsker mer oppfølging fra prosjektet, og det er i stor grad de samme sentre hvor prosjektordinator ønsker at kontakten *"kunne vært tettere"*.

#### **Veiledning, kommunikasjon og fagutvikling**

Krisesenteransattes ønske om oppfølging fra ROSA-prosjektet i form av møter, kurs og jevnlig kontakt, er i stor grad et ressurs spørsmål. Prosjektkoordinators mandat omfatter mange og krevende arbeidsoppgaver – i tillegg til veiledning av ansatte – oppgaver som skal utføres med minimale personalressurser: drifte kontoret, betjene informasjonstelefonen, sørge for bred utadrettet informasjon om tiltaket, samarbeide med statlige og kommunale instanser samt organisasjoner,

delta på kurs og konferanser, jevnlig rapportering til myndighetene og nødvendig administrasjon.<sup>104</sup> Menneskehandel var et av hovedtemaene for TV-aksjonen i 2005, noe som resulterte i utstrakt informasjonsarbeid ved ROSA.

De ulike arbeidsoppgavene som tilligger ROSA-prosjektet er vanskelig å få til innenfor rådende ressursrammer. Å være tilgjengelig på informasjonstelefonen er umulig å kombinere med utstrakt og nødvendig møte- og reisevirksomhet. Antall sentre å følge opp har steget raskt: mens fire krisesentre var involvert i dette arbeidet i 2005, er tallet økt til ti i 2006. Sentrene ligger geografisk spredt, noe som innebærer at besøk fra prosjektet og ansattes deltakelse på møter og kurs krever både tid og reisekostnader. Å avholde møter og kurs beslaglegger personalressurser til planlegging og gjennomføring. I tillegg er det direkte kostnader til reise og opphold for deltakerne, leie av lokaler og honorar til eventuelle eksterne bidragsyttere. Personalressursene er nylig økt og kan bøte på arbeidsmengden, men prosjektet trenger utvilsomt mer ressurser for å kunne følge opp arbeidet på en systematisk måte.

For å ivareta de ansatte og kvinnenes behov for informasjon og oppfølging, er noen veiledningstiltak å anbefale. Rutinemessig møte med kvinnen og ansatte ved inntak kunne bidra til at alle parter får nødvendig informasjon. På områder hvor man har samlet kunnskap og erfaring kunne enkle rutinebeskrivelser forenkle de ansattes arbeid. Men vi har også sett at skriftlig informasjon i varierende grad blir lest, og at informasjonen i noen tilfeller stopper opp hos enkeltmedarbeidere.<sup>105</sup> Flere møter for ansatte ved involverte sentre, for eksempel tre eller fire ganger årlig, kunne bedre ivareta deres ønske om informasjon og erfaringsutveksling. De ansatte kunne ha nytte av at veiledningsheftet ble tilgjengelig tidlig i prosjektperioden, men det er nødvendig med erfaringer over lengre tid for å identifisere problemstillinger og systematisere kunnskap som danner grunnlaget for innholdet i et slikt hefte.

<sup>104</sup> Tilsagnsbrev – Driftsmidler for ROSA-prosjektet for 2006, Justis- og Politidepartementet 26.01.06

<sup>105</sup> Jfr. ovenfor kapittel 4 og 5

Utfordringene i dett arbeidet peker også på behovet for rutinemessig veiledning av ansatte i regi av sentrene, noe som ikke finnes ved minst fire av de involverte sentrene. Arbeid med voldsutsatte innebærer belastninger som krever oppfølging og veiledning av ansatte.<sup>106</sup> Studier av hjelpetiltak for denne målgruppen understreker nødvendigheten av å ivareta medarbeiderne i et krevende arbeid.<sup>107</sup> Å sikre rutiner for dette er et ledelsesansvar ved det enkelte senter.

Prosjektets oppfølging av sentrene har et videre formål enn veiledning i enkeltsaker. Vi har sett at ROSA-prosjektets målsetting er todelt: arbeidet skal *"gi hjelp og bistand til ofre for menneskehandel"* og samtidig bidra til *"kompetanseheving og fagutvikling for krisesentrene"*.<sup>108</sup> Målsettingen innebærer at kommunikasjonen mellom sentrene og prosjektet har et todelt fokus: å veilede de ansatte i det konkrete arbeidet og samtidig være en del av prosjektets fagutvikling og kompetanseheving. Når kvinnene i ROSA-prosjektet utgjør en til dels ny brukergruppe ved sentrene, er kompetanseheving en helt nødvendig del av målsettingen. Nye brukergrupper som stiller sentrene overfor nye utfordringer i arbeidet, er den viktigste endringen for krisesentrene de siste tiårene.<sup>109</sup> Kvinnene i ROSA-prosjektet er et nytt eksempel på dette.

Innen prosjektteori regnes den største utfordringen i denne type prosjektarbeid å være å holde fast ved hele målsettingen, i dette tilfeller å fokusere like mye på fagutvikling som på bistand i enkeltsaker.<sup>110</sup> Fagutviklingsaspektet kunne med fordel betones tydeligere i ROSA - prosjektets daglige arbeid. Et sentralt tema i arbeidet helt fra starten av, og som har skapt frustrasjoner hos hjelperne, er de manglende rettigheter til helsetjenester. Det tok relativt lang tid før erfaringer og kunnskap ble systematisert og formidlet skriftlig til sentrene. I etterkant ser vi at nye og krevende problemstillinger i arbeidet med helsetjenester til utsatte, burde ha fått et større fokus i veiledningen.

De ansattes opplevelse av arbeidet med kvinner i ROSA-prosjektet synes å henge nært sammen med om fagutviklingsaspektet er integrert i deres forståelse. For ansatte med høy bevissthet om dette, framstår utfordringene som en naturlig del av arbeidet, – fordi "det er et prosjekt" eller fordi "det må vel være sånn i starten". Frustrasjonene – som absolutt er der – får på denne måten sin forklaring. Ansatte som etterlyser *"absolutter"* og *"klar informasjon"* synes å ha lav bevissthet om at det dreier seg om denne type prosjektarbeid, og opplever kanskje nettopp derfor frustrasjonene som mer fundamentale. Det er derfor viktig å hele tiden understreke sentrenes ansvar for å identifisere problemstillinger, å videreformidle erfaringer til prosjektet, og å bidra i arbeidet med å utvikle gode løsninger. En slik forståelse av arbeidet kan redusere uklarheter og usikkerhet underveis, og gi mening som nyttige *"varsellamper"* hvor eksisterende rutiner og kunnskap ikke strekker til, og hvor systematisk fagutvikling er nødvendig.

Å fastholde fagutviklingsaspektet innebærer videre at erfaringer fra arbeidet ved hvert senter blir dokumentert og systematisert i prosjektet, og på denne måten løftes opp til generelle problemstillinger som blir gjenstand for fagutvikling. Disse erfaringene vil i neste omgang være viktige temaer å bygge på i prosjektets veiledning overfor sentrene. Dette vil også kunne ivareta behovet for kompetanseheving ansatte etterlyser. På områder hvor arbeidet inkluderer utfordringer hvor sentrene selv har lite erfaring, kan ekstern kompetanse med fordel benyttes. Et større fokus på disse prosessene i det daglige arbeidet ville sannsynligvis være arbeidsbesparende for prosjektet på sikt, fordi det samtidig kunne ivareta en del av sentrenes behov for konkret veiledning i enkeltsaker.

Når fagutviklingen skal skje i samspill mellom det enkelte krisesenter og ROSA-prosjektet, stiller det store krav til kommunikasjon både innad på det enkelte senter og mellom sentrene og prosjektet. Innen organisasjonsteori regnes nettopp intern kommunikasjon som en *"nøkkelbetingelse"* for læring i organisasjoner.<sup>111</sup>

<sup>106</sup> van der Weele 2005, s. 26; NOU 2003:31 "Retten til et liv uten vold", s. 76f, <sup>107</sup> Bjerkan 2005, s. 132 ff og 155 ff, <sup>108</sup> Jfr. ovenfor kapittel 1

<sup>109</sup> Haaland 1995, ref. i Jonassen og Eidheim 2001, s. 155; Jonassen og Stefansen 2003, s. V, <sup>110</sup> Andersen, Grude og Haug 2004, s. 10, 14 og 17,

<sup>111</sup> Jacobsen og Thorsvik 2002, s. 328

Ved ett krisesenter er det utpekt en kontaktperson med særlig ansvar for denne kommunikasjonen, en ordning som synes anbefalelsesverdig. Det er en fordel at senterets leder ikke innehar en slik funksjon, i tillegg til krevende lederoppgaver.

Naturlige ansvarsområder for en slik kontaktperson er:

- å stå for løpende kontakt mellom senteret og ROSA-prosjektet
- å tilegne seg nødvendig kunnskap om dette arbeidsfeltet
- å sikre at alle ansatte (inkl. vakter/medlemmer) ved senteret har noe generell kunnskap om arbeidsfeltet
- å sikre at hovedkontakten/kontaktpersonen har kunnskapen som er nødvendig i den daglige oppfølgingen
- å holde daglig leder løpende informert om arbeidet
- å delta på møter for representanter for involverte sentre



## 9: KONKLUSJON

### Krisesentrenes erfaring og kompetanse

ROSA-prosjektet er en del av hjelpe-tilbudet for ofre for menneskehandel som Norge gjennom ratifisering av Palermo-protokollen er forpliktet til å gi. Krisesentrene står for noen oppgaver innenfor dette arbeidet, nemlig "trygge oppholdssteder" og "tilpasset oppfølging".<sup>112</sup> Oppfølgingen av kvinnene i ROSA-prosjektet har mange fellestrekk med bistand til kvinner utsatt for vold i nære relasjoner, slik at krisesentrenes erfaring og kompetanse kommer til stor nytte. Nedenfor vil vi oppsummere kvinnenes vurderinger av bistanden de har fått ved å peke på noen slike fellestrekk.

Etter å ha brutt ut av livsforhold preget av vold og utnyttelse, befinner kvinnene i ROSA-prosjektet seg i starten i akutt krise hvor de har stort behov for medmenneskelig omsorg og støtte. Krisesentrene har lang erfaring i å ivareta kvinners basale behov i en slik situasjon ved å tilby omsorg døgnet rundt i form av fysisk sikkerhet, noen å snakke med eller bare være sammen med, mat og hvile, – i en fase som oftest oppleves som utrygg og uoversiktlig for kvinnen selv. Vi har sett at praktisk og emosjonell omsorg fra ansatte er det kvinnene framhever som det absolutt mest positive ved opphold på krisesenter.

I akuttfasen kan det være vanskelig å få oversikt over kvinnenes livssituasjon. Systematisk kartlegging står alltid sentralt i oppfølgingen den første perioden, gjennom formelle og uformelle samtaler, samt observasjon av hvordan kvinnen fungerer individuelt og i miljøet. Det tar tid før kvinnen kjenner seg trygg nok til å fortelle om krenkende overgrep. Etter en tids opphold har man som oftest et godt bilde av behovet for bistand fra krisesenteret og hjelpeapparatet for øvrig.

Kvinnene i ROSA-prosjektet har stort behov for oppfølging fra andre hjelpeinstanser: sosialkontor, helsetjenester, advokat, politiet, etc. Å bistå kvinnen i møte med disse er en sentral oppgave i sentrenes arbeid. Kvinnene er avhengig av ansattes bistand for å realisere sine rettigheter. Dette er en problemstilling

sentrene kjenner til i arbeidet med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn, som ofte har mangelfull kunnskap om det norske samfunnet og prosesser i hjelpeapparatet. Kvinnene i prosjektet utviser stor tillit til at oppfølgingen blir godt ivaretatt.

Behovet for beskyttelse blant kvinnene i ROSA-prosjektet varierer fra lite til ekstremt høyt. Å gi beskyttelse til kvinner utsatt for vold og trusler er en av krisesentrenes mest sentrale oppgaver. Selv om overgriper(ne) er involvert i organisert internasjonal kriminalitet, ivaretar sentrenes ordinære sikkerhetstiltak målgruppens behov for beskyttelse, forutsatt samarbeid med politiet ved høyt trusselbilde. Trygghet og sikkerhet er også noe som kvinnene selv peker på som særlig viktig for deres trivsel på krisesenter.

Kvinnene i ROSA-prosjektet er en målgruppe med store hjelpebehov og til dels uklare og manglende rettigheter. Vi ser at krisesentrenes utradisjonelle arbeidsmåter skaffer tilgang til helsetjenester, norskopplæring og yrkeskvalifisering hvor de ikke har formelle rettigheter.

Vi ser også at kvinnene benytter oppholdet ved krisesenter til å knytte relasjoner til andre beboere uten erfaring fra prostitusjon. Slike nettverk kan være en viktig sosial ressurs ved en eventuell reetablering i Norge.

### Nye utfordringer i krisesentrenes arbeid

Erfaringer viser at arbeidet med kvinnene i ROSA-prosjektet på noen områder stiller krisesentrene overfor nye utfordringer, for en stor del de samme som meldes fra andre hjelpetiltak for denne målgruppen. De representerer en ny brukergruppe i dobbel forstand: alle har erfaring fra prostitusjon og de fleste er asylsøkere.

En viktig utfordring i oppfølgingsarbeidet er å integrere krevende og til dels nye og problemstillinger i samtalene med kvinnene. Dette gjelder særlig risikoen for endelig avslag på søknaden om asyl og retur, og kvinnenes erfaringer fra prostitusjon og menneskehandel.

<sup>112</sup> Jfr. ovenfor kapittel 1

Kompliserte rutiner for å sikre kvinnene tilgang til livsopphold og helsetjenester gjør det nødvendig at sentrene utvikler gode rutiner med fokus på langsiktige løsninger for å sikre kvinnene best mulig tilgang til slike tjenester. Informasjon er en annen sentral utfordring. Kvinnene i prosjektet har et sterkt ønske om mer kunnskap, men finner det vanskelig å spørre om informasjon. De ville ha nytte av at sentrene har gode rutiner for informasjon om politiets rolle og arbeidsmetoder i Norge, asylsøkerprosessen og utlendingeforvaltningen, om hjelpeapparatet generelt og om oppfølgingsarbeidet knyttet til deres egen sak. Slik kunnskap er særdeles nyttig for dem som får innvilget asyl og skal etablere seg i Norge.

#### Utfordringer for ROSA-prosjektet

På bakgrunn av de nye utfordringene arbeidet med ROSA-prosjektet medfører for krisesentrene, (jfr. ovenfor) kan man stille spørsmål ved om det er en målgruppe som hører inn under sentrenes tilbud. Kvinner utsatt for menneskehandel risikerer ofte å bli behandlet av myndighetene som illegale innvandrere eller ut ifra deres tilknytning til kriminelle virksomhet, og ikke som kvinner utsatt for det universelle fenomenet vold mot kvinner.<sup>113</sup> Deres behov som utsatt for vold og overgrep i form av menneskehandel kommer ofte i annen rekke, underordnet deres status som person uten lovlig opphold i landet, som asylsøker, som involvert i internasjonal organisert kriminalitet, som kilde i en etterforskning, eller som vitne i en rettsak. Handlingsplanen understreker kvinnes status som ofre for kriminelle handlinger.<sup>114</sup>

Det er ingen tvil om at kvinnene i prosjektet har vært utsatt for mange ulike former for vold og utnyttelse. Innen deler av krisesenterbevegelsen regnes dessuten prostitusjon i seg selv som et overgrep mot kvinnen. Når kvinnes status som voldsutsatt kvinne regnes som overordnet, er tilbud om opphold på krisesenter et naturlig hjelpetiltak. Deres oppholdsstatus (som asylsøker eller ulovlig opphold) eller status for øvrig er dermed ikke relevant i en slik vurdering, men blir i stedet å betrakte som utfordringer i krisesentrenes oppfølgingsarbeid.

Det er også andre grunner til at kvinnene i prosjektet hører hjemme på krisesenter. Vi ser at sentrenes erfaring og kompetanse er en uvurderlig ressurs i dette arbeidet. Dette gjelder særlig arbeid med kvinner i akutt krise, systematisk kartlegging, å etablere kontakt med hjelpeapparatet for øvrig, sikkerhet og beskyttelse, arbeid med minoritetskvinner og å benytte utradisjonelle metoder. Erfaringene på disse områdene er dessuten systematisert i Krisesenters sekretariatets nylig publiserte veileder: *"Hjelperens rolle i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn"*.<sup>115</sup> Vi ser også at kvinnene benytter oppholdet til å bygge opp viktig sosialt nettverk.

Erfaringene fra ROSA-prosjektet viser at sentrene står overfor nye utfordringer. Det er særlig kvinnes status som asylsøker og deres erfaring fra prostitusjon og menneskehandel dette berører. Mye gjenstår når det gjelder å formalisere rettigheter og rutiner i forbindelse med helsetjenester og livsopphold. Det er også viktig å inkludere risikoen for endelig avslag på søknad om asyl og retur, og kvinnes erfaringer fra prostitusjon og menneskehandel i oppfølgingsarbeidet. Dette peker på behovet for fagutvikling og kompetanseheving slik det ligger nedfelt i prosjektets målsetting. Dette utgjør imidlertid bare en av ROSA -prosjektets mange og krevende arbeidsoppgaver og understreker prosjektets behov for større ressursrammer.

#### En "helhetlig bistands- og beskyttelseskjede" overfor ofre for menneskehandel

Handlingsplanen omtaler hjelpetiltakene overfor ofre for menneskehandel som en *"helhetlig bistands- og beskyttelseskjede"*.<sup>116</sup> Fra ROSA -prosjektets ståsted er det tre områder som utpeker seg når det gjelder behov for endringer, for at dette i praksis skal være tilfelle:

#### Rettigheter som utsatt for menneskehandel

Å være utsatt for menneskehandel gir i dag ingen rettigheter til bistand i Norge. I den grad kvinnene i ROSA-prosjektet får støtte til livsopphold, er det på grunn av særordninger og ikke basert på rettigheter. Kvinner som søker asyl har rett til fastlege og

<sup>113</sup> Goody 2004, ref. i Bjerkan (red.) 2005, s. 24

<sup>114</sup> Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008), s. 3

<sup>115</sup> Berntsen 2005

<sup>116</sup> Jfr. ovenfor kapittel 2

spesialisttjenester, men ikke til norskopplæring eller andre kvalifiseringstiltak. Kvinner som ikke søker asyl fordi de ønsker å dra hjem faller utenfor de økonomiske særordningene, og har ingen rettigheter til bistand mens de forbereder retur. Hvis det er et reelt ønske om å bistå denne målgruppen med å etablere et liv uten prostitusjon og utnyttelse, utgjør rettigheter til nødvendige helsetjenester, et forsvarlig livsopphold, bistandsadvokat og norskopplæring eller andre kvalifiserings-tiltak et minimum. Vi har sett at rådgivning om juridiske rettigheter, medisinsk, psykologisk og materiell bistand, samt muligheter for sysselsetting, utdanning og opplæring nevnes eksplisitt i Palermo-protokollen – som Norge har ratifisert – som helt nødvendig i hjelpetilbudet.<sup>117</sup> Uten at slike rettigheter er sikret, er det vanskelig for kvinnene å se det som et realistisk alternativ å etablere en ny tilværelse uten prostitusjon og utnyttelse.

#### **Behov for annet botilbud etter akuttfasen**

Krisesentrene som botilbud er et akuttilbud. Lang botid, særlig i kombinasjon med manglende aktiviteter på dagtid, er en uholdbar situasjon både for kvinnene og for krisesentrene. Det er derfor viktig å få til andre botilbud for denne målgruppen etter et akuttopphold ved krisesenter. Nedenfor vil vi peke på noen fordeler ved dette.

Eget botilbud for denne målgruppen kan gi en *"felles skjebne – felles trøst"* - effekt. Å møte andre i samme situasjon er av stor betydning for voldsutsatte kvinner. Eget botilbud kunne hjelpe kvinnene til å se at de ikke er alene om å bli rammet, og bidra til å normalisere krenkelsene de har vært utsatt for i den forstand at andre brukere har lignende opplevelser.

Eget botilbud kunne i større grad enn krisesenter gi kvinnene muligheter for etterspurt privatliv som eget kjøkken og bad, og anledning til å kunne ta imot besøk.

I utforming av slike botilbud er det mye dokumentert erfaring fra krisesenterbevegelsen man kan benytte seg av. Særlig nyttig kan Oslo Krisesenters forsøk med bokollektiv for unge, enslige minoritets-

kvinner utsatt for tvangsekteskap eller vold i ekteskapet være.<sup>118</sup>

Å hjelpe kvinnene til håndtere og leve videre med krenkelsene de har vært utsatt for, kunne innenfor et slikt botilbud gjøres blant annet gjennom arbeid i gruppe. Mange krisesentre har gode erfaring med samtalegrupper for voldsutsatte kvinner. Slike grupper er noe deltakerne mener de har hatt mest nytte av.<sup>119</sup> Oslo Krisesenter har – blant annet i samarbeid med ATV – videreutviklet dette både i kvinnefengsler og for dagbrukere ved senteret.<sup>120</sup>

Noen forutsetninger bør imidlertid være tilstede ved et slikt tilbud. Kvinnene trenger aktiviteter som kan gi dem innhold og struktur på hverdagen, og mulighet til fortsatt individuell oppfølging etter behov. I den grad de avventer svar på asylsøknad, må oppfølgingen ha et fokus som også inkluderer risiko for endelig avslag og retur. Noen kvinner har vært utsatt for relativt ekstrem vold, og har behov for ATV's spesialkompetanse. ATV i Oslo har erfaring med både kompetanseheving for krisesenteransatte og behandling av voldsutsatte kvinner.<sup>121</sup> Noen slike botilbud bør derfor lokaliseres ikke altfor langt fra Oslo.

#### **Returarbeid**

Erfaringene fra ROSA-prosjektet viser at endelig avslag på søknad om asyl utgjør et kritisk punkt i hjelpetiltakene som en *"helhetlig bistands- og beskyttelseskjede"*. Kvinnene ser i en slik situasjon få andre muligheter enn å gå tilbake til det de forsøkte å bryte ut av, og det synes vanskelig å komme inn i relevante hjelpetilbud på returstedet. Tiltak som kan ha avgjørende betydning i denne situasjonen er å formidle informasjon om og etablere kontakt med hjelpetilbud på returstedet på forhånd. Det er derfor behov for å kartlegge relevante hjelpetiltak på aktuelle retursteder, samt å utvikle og etablere rutiner for samarbeid med disse. Krenkelsen kvinnene har opplevd er velorganisert over landegrensene. Sett i lys av dette, burde mulighetene for å arbeide frem et velorganisert hjelpeapparat for kvinner utsatt for menneskehandel på kryss av landegrensene være en realitet i nær fremtid.

<sup>117</sup> Jfr. ovenfor kapittel 1, <sup>118</sup> Se Skogøy 2003, <sup>119</sup> Jonassen og Eidheim 2001, s. 149; Kelly 2002, ref. i Jonassen og Stefansen 2003, s. 96

<sup>120</sup> Se Arbeid med voldsutsatte kvinner i fengsel – et ettårig pilot- og samarbeidsprosjekt mellom Bredtvedt forvarings- og sikringsanstalt, Fredrikstad fengsel og Oslo Krisesenter. Oslo Krisesenter 2005, <sup>121</sup> Se van der Weele 2004

## KILDER

Andersen, E., Grude, K. og Haug, T.: *Måltrettet prosjektstyring*. NKI-forlaget, 5. utgave, 2004

*Arbeid med voldsutsatte kvinner i fengsel – et ettårig pilot- og samarbeidsprosjekt mellom Bredtvedt forvarings- og sikringsanstalt, Fredrikstad fengsel og Oslo Krisesenter*. Oslo Krisesenter 2005

Bjerkan, Lise (red.): *A Life of One`s Own, Rehabilitation of victims of trafficking for sexual exploitation*. FAFO-report 477, 2005

Brunovskis, Anette og Tyldum, Guri: *Crossing Borders – An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*. FAFO-rapport nr. 426, 2004

Berntsen, Kristin: *Hjelperens rolle – i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn*. Krisesentersekretariatet 2005

Carling, Jørgen: *Fra Nigeria til Norge*, Prio 2005

Herman, J. L.: *I voldens kølvand – om psykiske traumer og deres heling*, København 1995

Hernes, H., Langberg, L. og Smaadahl, T.: *Drømmen om det gode liv. En rapport om utenlandske kvinner, gift med norske menn, som måtte søke tilflukt på krisesenter i 2001*. Krisesentersekretariatet og Tanaprojektet 2002

Jacobsen, D. I. og Thorsvik, J.: *Hvordan organisasjoner fungerer. Innføring i organisasjon og ledelse*. Fagbokforlaget 2002

Jonassen, Wenche: *Kvinne hjelper kvinne, en evaluering av krisesentrene*. NIBR-rapport, 1989

Jonassen, Wenche og Eidheim, Frøydis: *Den gode vilje. Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet*. NIBR`s Pluss serie nr. 1 - 2001

Jonassen, W. og Stefansen, K.: *Ideologi eller profesjonstenkning? En statusrapport om krisesentrene*, Høgskolen i Oslo, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, 2003

Jonassen, Wenche: *Krisesenterstatistikk 2004*, Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Notat nr. 1/2005

Lien, S. og Nørgaard, E.: *Rapportering fra krisesentrene 2005*, Statistisk sentralbyrå rapport 25, 2006

Melbye, M. K.: *Handel med kvinner*. Spesialoppgave, Universitetet i Oslo, 2005

Nilsen, Sigrun og Prøis, Lisa Ormseth: *Fra krisesenter til eget lokalmiljø*. Oslo Krisesenter 2002

NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Norges offentlige utredninger, Justis- og politidepartementet 2003

NOU 2006:10 *Fornærmede i nytt perspektiv og nye rettigheter*, Norges offentlige utredninger, Justis- og politi-departementet 2006

Paul, Rachel: *Shelters for battered women and the needs of immigrant women*. Nordic Council of Ministers, 1998

*Protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, som supplerer de forente nasjoners konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet, FN 2000*

*Rapport fra JURKS studietur til Torino, Italia, Juni 2005, Juridisk Rådgivning for kvinner, 2005*

*Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn 2000 - 2005.*  
Justis- og politidepartementet 2000

*Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2005 – 2008).* Justis- og politidepartementet 2005

Skilbrei, May Len og Polyakova, Irina: *"My life is too short; I want to live now" – Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til livet i prostitusjon i Norge.* Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo, 2006

Geir Skogseth, 2006: *Report Trafficking in women – Fact-finding trip to Nigeria (Abudja, Lagos and Benin City) 12 -26 March 2006*, Landinfo

Roness, A.: *Jobben og det gode liv*, Genesis forlag, Oslo, 2004

Skogøy, Elin: *Bokollektivet – Prosjektrapport for Bokollektivet, et botilbud for unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap eller vold i ekteskapet. Oslo Krisesenter 2000 – 2002.* Oslo Krisesenter 2003

Van der Weele, Judith: *Psykologtjenesten ved Oslo Krisesenter.* Oslo Krisesenter 2004

*Veileder – Etikk og sikkerhet i samtale med kvinner utsatt for menneskehandel.* Krisesentersekretariatet 2005.

Dokumenter tilknyttet Rosa-prosjektet:  
*Prosjekt: Koordinering av krisesentrenes bistand til ofre for menneskehandel.*  
Prosjektsøknad, Krisesentersekretariatet 2004

Referat fra møte 20. juni i Krisesentersekretariatet med representanter fra UDI, Arbeids- og Sosialdepartementet, Østfold Krisesenter, Oslo Krisesenter og ROSA-prosjektet

Tilsagnsbrev – driftsmidler for ROSA-prosjektet for 2006, Justis- og Politidepartementet 26.01.06

*Årsrapport 2005 Rosa.* Krisesentersekretariatet 2006

Websider:  
[www.rosa-help.no](http://www.rosa-help.no)  
[www.trygdeetaten.no](http://www.trygdeetaten.no)

# VEDLEGG

## Intervjuguide, brukere

### 1. Personlig informasjon

Land:  
Alder:  
Skolebakgrunn:  
Yrkeserfaring i hjemlandet:

### 2. Informasjon om Rosa-prosjektet

Hvordan og av hvem fikk du først informasjon om hjelpetilbudet for utsatte for menneskehandel?  
Hvordan fikk du først kontakt med Rosa-prosjektet?

### 3. Helse

Hvilke helseproblemer opplever du?  
Hvilken informasjon har du fått om mulig helsehjelp?  
Hvilke helsetjenester har du brukt? (allmennlege, gynekolog, psykolog, etc.)  
Hvilken hjelp har du fått til å gjøre avtaler og å komme til konsultasjon med helse-tjenester?  
Mener du at du fikk god hjelp hos helse-tjenestene?  
Hvem har betalt?

### 4. Økonomi

Hvilken økonomisk støtte har du fått?  
Hvem har hjulpet deg med å søke økonomisk bistand?  
Fikk du god hjelp til å søke?

### 5. Juridisk bistand

Hvordan fikk du bistandsadvokat?  
Hvordan har du kontakt med bistandsadvokaten din? Hvilken hjelp får du til det?  
Har du fått informasjon om refleksjonsperioden? Av hvem?  
Har du søkt om refleksjonsperiode?  
Har du søkt om asyl i Norge på bakgrunn av menneskehandel?  
Hvem har du fått informasjon fra når det gjelder søknad om videre opphold i Norge?  
Mener du at du har fått god informasjon på dette området?

Har du anmeldt forholdet knyttet til menneskehandel?  
Hvilken informasjon fikk du i forkant? Av hvem?  
Har noen hjulpet deg med å anmelde forholdet?

Har du fått god hjelp eller ikke til å holde kontakt med og følge opp saken hos politiet?

### 6. Trygt bosted

Hvordan fikk du tilbud om opphold ved krisesenter?  
Hvor lenge har du vært her?  
Kan du kort beskrive en vanlig dag for deg på krisesenteret?

Opplever du din situasjon nå, etter å ha brutt ut, som farlig?  
Hva er du mest redd for?  
Mener du at krisesenteret er trygt nok for deg?  
Har du individuelle sikkerhetstiltak?  
Hvem har hjulpet deg med det?  
Opplever du at de ansatte og/eller politiet har forståelse for at du er redd?

Hvordan opplever du forholdet til de andre brukerne ved senteret?  
Vet du om det er andre kvinner med bakgrunn fra salg av seksuelle tjenester ved senteret?  
Forteller du de andre brukerne her om din bakgrunn?  
Opplever du negative holdninger eller atferd fra de andre brukerne pga. din prostitusjonserfaring? (Konkrete eksempler)  
Opplever du negative holdninger eller atferd fra de ansatte pga. dette? (Konkrete eksempler)

### 7. Reetablering

Hvis innvilga opphold –  
Hvilke behov for hjelp har du når det gjelder etablering?  
Har du fått informasjon om muligheter til etablering i Norge?  
Har du fått hjelp til dette? Av hvem?  
Har hjelpen vært tilstrekkelig til å kunne etablere deg på nytt her?

### 8. Generelt

Opplever du at du har fått god og tilstrekkelig informasjon til å foreta de viktige valgene du har måttet gjøre i en vanskelig livssituasjon?

## Intervjuguide, hjelpere

### Talldata

Hvor mange brukere av Rosa-prosjektet har fått botilbud ved dette krisesenteret?  
Ca hvor lang tid har de bodd her?

### Helse

Hvilke helseproblemer ser du hos kvinnene? (fysisk og psykisk)  
Hvilke helsetjenester mener du det er mest behov for?  
Hvilke rettigheter har disse kvinnene mht. helsetjenester?  
Hvilke helsetjenester har vært benyttet?  
Hvilken rolle har du hatt når det gjelder å få tilgang til helsetjenester?  
Hvem betaler?

### Økonomi

Hvilke økonomiske rettigheter har kvinnene i en slik situasjon?  
Hvordan sikres brukernes økonomiske livsopphold?  
Hvilken rolle har du i dette?  
Hvordan synes du samarbeidet med sosialkontor/UDI fungerer på dette området?

### Juridisk bistand

Hva er din rolle i samarbeidet med bistandsadvokaten?  
Hvordan får kvinnene informasjon om kompliserte juridiske temaer?  
Hvorfor tror du at relativt få kvinner har søkt om refleksjonsperiode?  
Har kvinnene anmeldt til politiet?  
Hva er din rolle i samarbeidet med politiet?  
Hvordan synes du samarbeidet med politiet fungerer?

### Trygt bosted

Hvilke generelle sikkerhetstiltak har dette senteret?  
Har senteret hatt brukere med erfaring fra menneskehandel tidligere?  
Hvilke behov for sikkerhet har disse kvinnene?  
Dekker de generelle sikkerhetstiltakene behovene for denne målgruppen?  
Er mer individuelle sikkerhetstiltak brukt?  
Er det samarbeid med politi rundt sikkerhet?  
Hvordan synes du dette samarbeidet fungerer?

Mener du krisesenter er et passende/ brukbart botilbud for kvinnene i denne perioden?  
Hva skiller denne målgruppen fra andre brukere?  
Hvordan vil du karakterisere forholdet mellom denne målgruppen og andre brukere?  
Har dette krisesenteret hatt brukere med erfaring fra prostitusjon tidligere?  
Spiller deres erfaring fra prostitusjon inn på forholdet til andre brukere?  
Spiller deres erfaring fra prostitusjon inn på forholdet til ansatte?

### Reetablering

Hvilke hjelpebehov ser du ved reetablering?  
Hvilke reelle hjelpetilbud finnes?  
Hva er din rolle når det gjelder reetablering?

### Veiledning

Opplever du å få nødvendig og veiledning fra Rosa-prosjektet for å kunne gi god informasjon og oppfølging vedr.:  
- helse  
- økonomi  
- refleksjonsperiode  
- søknad om opphold  
- sikkerhet  
- reetablering



**Krisesenter**  
sekretariatet